

MISTR ROGERIUS

Žalozpěv o zkáze Uher

*Svědectví o tatarském vpádu
do Uherského království
1241–1242*

*Vpád Tatarů do Uher za krále Bély Čtvrtého
Thuróczyho Kronika Uhrů, 1488*

Tiráž

Žalozpěv o zkáze Uher

Žalozpěv o zkáze Uherského království od Tatarů

Úplný český překlad s vysvětlivkami

Autor: Mistr Rogerius, latinsky Rogerius de Apulia (asi 1201/05–1266), rodák z Apulie, kaplan kardinála Jana od svatého Vavřince v Lucině, od roku 1232 arcijáhen ve Varadině v Uhrách; tatarský vpád roku 1241 přečkal skryt v lesích a v tatarském zajetí, od roku 1250 arcibiskup splitský. Spis dopsal krátce po návratu do Říma, tradičně roku 1244.

Původní název: *Carmen miserabile super destructione regni Hungariae per Tartaros*. Dílo je volným dílem.

Předloha: kritické vydání Ludwiga Weilanda ve sbírce *Monumenta Germaniae Historica*, Scriptores XXIX (Hannover 1892), s. 547–567. Pracovním textem byl elektronický přepis v Bibliotheca Augustana (Ulrich Harsch, 2012), který byl slovo po slovu porovnán s obrazem Weilandových stránek v digitální sbírce dMGH; dvě vady přepisu byly podle Weilanda opraveny. Rukopis díla se nedochoval; všechna vydání vycházejí z tisku, v němž text roku 1488 poprvé vyšel jako příloha *Kroniky Uhrů* Jana Thuróczyho.

Překlad, úvod a vysvětlivky: Staré texty. Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a prošel nezávislým kontrolním čtením proti latinské předloze; jména, data a sporná čtení byla ověřována na obrazu stránek kritického vydání. Přeloženo je celé dílo: list adresátovi a čtyřicet kapitol. Není to vědecká edice.

Obálka: kolorovaný dřevorez *Ingressus tartarorum in hungariam temporibus regis Bele quarti* — Vpád Tatarů do Uher za krále Bély Čtvrtého — z *Kroniky Uhrů* Jana Thuróczyho, 1488; převzato z Wikimedia Commons (soubor „Thuróczy krónika – A tatárjárás.jpg”). Volné dílo. Vyobrazení pochází z téhož tisku, v němž byl Rogeriův text poprvé vydán.

Vydal: JUDr. Libor Petříček (Staré texty), Březenská 2466/4, 182 00 Praha 8, www.stare-texty.cz

Výroba: Staré texty; elektronická publikace ve formátech EPUB a PDF

Vydání: první, elektronické

Rok vydání: 2026

Autorská práva: © Libor Petříček (Staré texty), 2026, k redakčnímu zpracování. Šíření podle licence CC BY-NC 4.0 (viz níže).

Text byl v tomto znění poprvé publikován na www.stare-texty.cz/knihovna/.

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo a co je přeloženo.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát se zálibou v historii. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je

uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz”.

Chce-li kdo knihu použít jinak, než jak je uvedeno výše, musí k tomu mít předchozí souhlas provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.

Obsah

Úvod	6
Předmluva	8
Kapitola I	9
Kapitola II	10
Kapitola III	11
Kapitola IV	12
Kapitola V	13
Kapitola VI	14
Kapitola VII	15
Kapitola VIII	16
Kapitola IX	17
Kapitola X	18
Kapitola XI	19
Kapitola XII	20
Kapitola XIII	21
Kapitola XIV	22
Kapitola XV	23
Kapitola XVI	24
Kapitola XVII	25
Kapitola XVIII	26
Kapitola XIX	27
Kapitola XX	28
Kapitola XXI	29
Kapitola XXII	30
Kapitola XXIII	31
Kapitola XXIV	32
Kapitola XXV	33

Kapitola XXVI	34
Kapitola XXVII	35
Kapitola XXVIII	36
Kapitola XXIX	37
Kapitola XXX	38
Kapitola XXXI	39
Kapitola XXXII	40
Kapitola XXXIII	41
Kapitola XXXIV	42
Kapitola XXXV	44
Kapitola XXXVI	45
Kapitola XXXVII	46
Kapitola XXXVIII	47
Kapitola XXXIX	48
Kapitola XL	49

Úvod

Muž, který to viděl

Na jaře roku 1241 byl ve Varadíně, biskupském městě na východě Uherského království, arcijáhnem Ital jménem Rogerius. Pocházel z Apulie, narodil se kolem roku 1201 a do Uher přišel roku 1232 jako člověk z papežské kurie — před tím byl v Římě kaplanem kardinála Jana od svatého Vavřince. Byl tedy cizinec, vzdělaný právník a církevní úředník, kterému Uhry nebyly rodnou zemí a jehož zpráva proto nemá tón vlastenecké obžaloby.

Toho roku vpadli do Uher Mongolové — Rogerius jim, jako celá tehdejší Evropa, říká Tataři. Jedenáctého dubna rozdrtili u řeky Slané uherské vojsko, během několika týdnů obsadili zemi východně od Dunaje a v zimě, když Dunaj zamrzl, přešli i na druhý břeh. Odtáhli teprve koncem března 1242. Rogerius přečkal první měsíce skryt v lesích, pak padl Tatarům do rukou a byl, jak sám píše, „čas a půl času“ mezi nimi. Vyvázl útekem, prošel vylištěnou zemí a roku 1242 se vrátil do Říma. Později provázal papeže Inocence IV. do Francie, roku 1250 se stal arcibiskupem ve Splitu a tam roku 1266 zemřel.

Svůj spis sepsal krátce po návratu, tradičně se klade do roku 1244.

Co je to za knihu

Latinsky se jmenuje *Carmen miserabile*, žalozpěv, ale verš v ní není ani jeden. Titul mří na ráz, ne na formu: Rogerius vede celé vyprávění jako nárek a předmluvu splétá z Pláče Jeremiášova tak hustě, že ji český čtenář pozná po několika řádcích. Tahle biblická vrstva jde knihou celá — Job, Jonáš, Daniel, Numeri, Skutky — a je v ní víc než zbožná ozdoba. Rogerius jí měří, co viděl.

Kniha má dvě nestejně části. Prvních dvanáct kapitol vůbec nevypráví o Tatarech. Rogerius v nich rozebírá, proč se Uhry rozpadly dřív, než do nich kdokoli vpadl: pět příčin nenávisti mezi králem Bélou IV. a jeho velmoži, a ke každé pak odpověď, kterou dávala královská strana. Je to stavba soudní pře a Rogerius ji dovede až k tomu, že výslovně odmítne rozhodnout: *Lector, si valeat, causam terminet* — ať při ukončení čtenář, dokáže-li to, a podle spravedlnosti. Teprve potom, od třinácté kapitoly, začíná vyprávění o vpádu.

Tahle kompozice je to, co knihu odlišuje od ostatních zpráv o roce 1241. Rogerius netvrdí, že Uhry zničili Tataři. Tvrdí, že je zničila nesvornost a že Tataři přišli do země, která už byla rozložená. „Právě tato nesvornost byla nejmocnější troud,” píše, když se ho kdosi domnělý ptá, nač ty odbočky.

Druhá polovina je očitě svědectví a mění se v ní i hlas. Dokud Rogerius vypráví o bitvě u Slané, kde nebyl, píše ze slyšení a obezřetně. Jakmile dojde na Varadín, začne psát v první osobě a kniha ztvrdne: obléhání, upálené ženy v katedrále, tábor na ostrově, hlad, dva dny vleže pod větvemi, obracení mrtvol kvůli zahrabané mouce. Poslední kapitoly patří k nejpřímějšímu, co středověká latina o válce napsala.

Nakolik mu lze věřit

Překvapivě hodně — a dá se to zkoušet. Jeho data sedí. Říká, že vojsko palatina bylo rozdrčeno u průsmyku dvanáctého března; toho dne bylo. Říká, že Tataři dorazili k Pešti v pátek před smrtnou nedělí a že Vacov padl o té neděli; Velikonoce byly roku 1241 jedenatřicátého března, smrtná neděle tedy sedmnáctého a pátek patnáctého — a sedmnáctého března byl v Pešti zabit kumánský chán Kuthen, což Rogerius vypráví hned nato. Čtyři údaje ze čtyř různých kapitol do sebe zapadají. I jeho čtyřicet tisíc Kumánů odpovídá tomu, s čím počítá dnešní literatura.

Vedle toho se ovšem plete. Příchod Kumánů klade o tři roky později, než byl. Mezi svaté uherské krále počítá Emericha, který králem nebyl, a Kolomana, který svatý nebyl. Rábskému biskupovi dá špatně

křestní jméno. Mongolské vojsko nafoukne na pět set tisíc mužů. A o johanitech, kteří Bélovi pomohli, píše, že byli z Rhodu — ten ovšem řád získal až o sedmdesát let později, takže jde buď o pozdější vsuvku, nebo o omyl.

Tyhle omyly v textu zůstaly. Nejsou opravené ani vypuštěné; každý má vysvětlivku. Čtenář má vidět, co Rogerius napsal, a zvlášť k tomu, co o tom víme dnes.

Jak se text dochoval a odkud překládáme

Rukopis se nedochoval žádný. Dílo bylo neznámé až do roku 1488, kdy je vytiskli jako přílohu ke *Kronice Uhrů* Jana Thuróczyho — a právě z téhož tisku pochází i obraz na obálce této knihy. Z Thuróczyho přílohy žijí všechna pozdější vydání.

Překládáme z kritické edice Ludwiga Weilanda ve svazku 29 sbírky *Monumenta Germaniae Historica* (Hannover 1892). Pracovním textem byl elektronický přepis v Bibliotheca Augustana; ten jsme však slovo po slovu porovnali s obrazem Weilandových stránek. Ukázalo se, že přepis má dvě vady: v deváté kapitole mu vypadlo patnáct slov o tom, jak si spiklenci chtěli Uhry rozdělit na díly, a ve čtyřiatřicáté přesunul větu o tom, že Tataři šlapali po ostatcích svatých, z jejího místa na konec věty následující. Obojí je zde opraveno podle Weilanda.

Ediční zásady

Jména, která jsou u Rogeria zkomolená a nedají se bezpečně určit, zůstávají v latinské podobě; nepřepisujeme je dohadem do maďarštiny ani rumunštiny. Česká podoba uherských měst se řídí ustálenou českou historiografií — Ostřihom, Vacov, Stoličný Bělehrad, Varadín. Poznámka ke jménu nebo události stojí u prvního výskytu v textu, ne v úvodu. Verše citované v latinském textu uvádíme dvojjazyčně.

Pozornost si zaslouží dvě místa, kde Rogerius užívá téhož jména pro dvě různé osoby a nikde je nerozlišuje. V deváté kapitole stojí v jedné větě vévoda rakouský a císař římský, oba Fridrichové a každý jiný člověk. A palatin Dionýsius, jemuž dal Béla po korunovaci vyloupnout oči, není týž Dionýsius, jehož vojsko Tataři o šest let později rozdrtili u průsmyku. Obě místa mají vysvětlivku; bez ní by čtenář nutně splynul.

Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a prošel nezávislým kontrolním čtením proti latinské předloze. Není to vědecká edice.

Předmluva

Zde šťastně počíná list mistra Rogeria k žalozpěvu¹ o zkáze Uherského království, způsobené Tatarý, vydanému ctihodnému pánu Janovi, biskupu pešťské církve².

Necht' je dovoleno předložit Vašemu jménu tímto spiskem, sebraným z jejich činů bez příměsi lži, nemalou zhoubu a pobití křesťanského lidu, aby Vaší Milosti vyšel najevo vpád a postup Tatarů, kteří k potupě Ukřižovaného vtrhli do Uher; a ten spisek pečlivě přečtěte. Mnohé v něm najdete, co bylo před mýma očima, přemnohé jsem ohmatal vlastníma rukama a leccos jsem se dověděl od lidí hodných víry, v jejichž přítomnosti to bylo spácháno. Najdete-li však místy věci, které se lidskému smyslu zdají hrozné a děsivé, ať se nediví ani mně, pisateli, ani oněm věcem, nýbrž ať vzdají díky Králi králů, jenž zapomněl na své milosrdenství a neušetřil svůj utiskovaný lid. Neboť těm, kdo z královských sídel vyrazili do země zahlázení, nepomazal oči blátem, nýbrž nabrousil meč jako blesk. Navštívil jejich nepravosti ne holí, ale metlou, a jejich hříchy ne mírnými obklady, jimiž své obyčejně těšival, nýbrž ranami a hněvem, a posmíval se jim, když přikvačila náhlá pohroma — takže Uhry, plné lidu, sedí osamoceny.

Ó hrozná ukrutnosti! Uhry se staly svobodnými — pod daní. Ach, bolesti! V tak veliké záhubě nebylo ze všech jejích milých nikoho, kdo by ji potěšil. Prosím tedy a snažně žádám: když jsem chtěl o jejich životě, mravech a boji vypsát pravdu a když jsem byl nad truchlivou a děsivou látkou nucen v pláči zanotovat smutné nápěvy, ať ani Vy, ani kterýkoli čtenář nepodřizuje správné svědomí falešným domněnkám, že troufalá opovážlivost otevřela cestu nedovoleným či škodlivým činům; neboť jsem to nezkoumal nikomu k usvědčení nebo k újmě, nýbrž spíše k poučení, aby čtenáři porozuměli, rozumějící uvěřili, věřící se toho drželi a držící pochopili, že blízko jsou dnové záhuby a časy pospíchají — aby nebyly. A ať všichni vědí, že to nevypravuji opovážlivě: kdokoli padne Tatarům do rukou, bylo by pro něj lépe, kdyby se byl nenarodil, a pozná, že ho nedrží Tataři, nýbrž že je držen v Tartaru. Vypravuji to jako ten, kdo to zakusil. Byl jsem totiž mezi nimi čas a půl času³, a v té době by bývala smrt útechou, tak jako život byl mukou.

²Biskupství v Pešti neexistovalo; rukopisné *Pestheniensis* je zjevně zkomolené a čte se jako *Prenestinus*, tedy biskup z Praeneste, dnešní Palestriny u Říma. Tím byl v letech 1231–1244 kardinál Giacomo da Pecorara, jemuž je spis věnován. Křestní jméno Jan se s ním neshoduje a je patrně součástí téhož porušení. Pecorara byl 3. května 1241 zajat císařským loďstvem u Giglia cestou na koncil — na týž koncil, na který se uherští preláti nedostali; viz kapitolu XIV.

³Daniel 7,25 a Zjevení 12,14. Dobu svého zajetí udává Rogerius biblickým obratem, ne počtem měsíců.

Kapitola I

O záměru krále Bély.

Protože byl Béla, král uherský¹, mezi křesťanskými knížaty znám jako horlitel katolické víry po způsobu svých předků, králů Štěpána, Emericha, Ladislava a Kolomana², kteří jsou zapsáni do seznamu svatých, nosil mezi jinými skutky zbožnosti — jedny konal veřejně, aby dal příklad dobrého jednání, jiné v ústraní, aby zacpal ústa těm, kdo proti němu mluvili křivě — v mysli ustavičně úmysl přivést zvrácené a cizí národy do lůna matky církve, aby získal Bohu co nejvíce duší, snáze dovedl i tu svou, rovněž získanou, k věčným radostem blažených.

¹Béla IV., uherský král 1235–1270, syn Ondřeje II.

²Dva z těchto čtyř údajů nesedí: Emerich, maďarsky Imre, zemřelý roku 1031, byl kralevic, nikoli král, a král Koloman, vládoucí 1095–1116, svatořečen nebyl — Rogerius jej patrně zaměnil se svatým Kolomanem, irským poutníkem umučeným roku 1012 u Stockerau.

Kapitola II

Jak král Béla uvedl krále Kumánů do Uher.

Léta tedy od vtělení Páně tisícího dvoustého čtyřicátého druhého¹ se stalo toto: Kuthen, král Kumánů², vypravil k řečenému králi slavné posly a vzkazoval, že mnoho let válčil s Tatary a dvakrát nad nimi zvítězil, po třetí však, když byl nepřipraven, náhle vtrhli do jeho země, takže — protože nemohl postavit vojsko — musel se zlotřilým Tatarům obrátit zády; a tak velkou část jeho země, když pobili lid, nepřátelsky zpustošili. Chtěl-li by ho tedy král přijmout a ponechat ve svobodě, je on sám i jeho lid hotov se mu podrobit, vejít s příbuznými, bratry a přáteli, s majetkem a veškerým movitým jměním do Uher a následovat ho v katolické víře. Když to král uslyšel, naplnila ho radost velmi veliká: jednak že se takový kníže, dosud mu takřka rovný, chce poddat jeho vládě, jednak že může uskutečnit, co dávno zamýšlel, a získat tolik duší Ježíši Kristu. A tak propustil posly, obdarovav je nemalými dary, a vyslal k řečenému králi Kuthenovi své posly a s nimi bratry kazatele³ se vzkazem, že je hotov přijmout jeho i jeho lid a povolit, oč žádá, podle své dobré vůle. Nač víc? Po častém posílání poslů sem a tam se řečený Kuthen se svými vydal na cestu do Uher. Král mu s podivuhodnou mocí vyjel vstříc až na hranice své země a prokázal jemu i jeho lidem tolik poct a vyznamenání, čeho obyvatelé té země od nepamětných časů neučinili ani neviděli. Nakonec, protože se pro své množství nemohli na jednom místě pohodlně zdržovat — byl to lid tvrdý a drsný, neschopný podřízenosti — a aby neurazili Uhry nebo nebyli uraženi od nich, dal jim král jednoho ze svých knížat, aby je provázel a aby jim všem, jichž kromě jejich rodin bylo, jak se říkalo, asi čtyřicet tisíc⁴, opatroval až do středu své země živobytí.

¹Datum neodpovídá. Kuthen přišel do Uher roku 1239, patrně kolem Velikonoc; rok 1242 je spíše dobou, kdy Rogerius spis psal.

²Chán Kumánů, maďarsky Kötöny. Ponechává se podoba předlohy. Zabit v Pešti 17. března 1241; viz kapitulu XXIV.

³Dominikáni. Jejich misie mezi Kumány předcházely vpádu o několik let.

⁴Zde se Rogeriovo číslo potvrzuje: literatura počítá s nejméně čtyřiceti tisíci Kumány.

Kapitola III

Dále o nenávistech mezi králem a Uhry, a nejprve o první příčině nenávisti.

Když pak král Kumánů se svými urozenými i prostými počal procházet Uhry, těžce Uhry poškozovali na pastvinách, obilí, zahradách, houštinách, vinicích a jiném, neboť měli nesčíslná stáda dobytka. A co jim bylo ještě hroznější: jako lidé divocí ohavně znásilňovali panny chudých a poskvřňovali lože mocných, kdykoli se k tomu naskytla příležitost — ačkoli jejich vlastní ženy Uhři povalovali jako bezcenné. A ublížil-li Uher Kumánovi na majetku nebo na těle, ihned se na něm vykonala plná spravedlnost, takže se jiný neodvážil učinit podobné. Byl-li však Uher poškozen od Kumána, nedostalo se mu na něm spravedlnosti, a chtěl-li někdy naléhat, za řeči si odnášel rány. A tak se mezi lidem a králem zrodila nenávist.

Kapitola IV

Druhá příčina nenávisti mezi králem Bélou a Uhry.

Ačkoli učiním jistou odbočku, přece se co nejdříve vrátím k peru a budu pokračovat v započaté látce — aby čtenáři porozuměli a posluchači nebyli neznalí základu uherské zkázy. Když král Ondřej blahé paměti¹, otec tohoto krále Bély, náhle splatil dluh smrti, přišel král s knížaty a urozenými království do Stoličného Bělehradu²; a tam, poté co byl rukama ostríhomského arcibiskupa³ podle obyčeje korunován královským diadémem, donutil některé ze svých baronů, kteří se drželi otce proti němu, odejít do vyhnanství, jiné, které dostal do rukou, uvrhl do žaláře; jednomu z předních, palatinu Dionýsiovi⁴, dal zbavit světla očí. Vydal tam také jistá ustanovení a kázal je vyhlásit, aby byla země očištěna od zlých lidí, jichž bylo přespříliš. Potlačuje též troufalou smělost baronů nařídil, že kromě jeho knížat, arcibiskupů a biskupů bude náležitě potrestán každý z baronů, kdo by se opovážil usednout v jeho přítomnosti na nějaké sedadlo; a jejich sedadla, která tam mohl nalézt, dal spálit. To pokládali příbuzní vyhnanců a přátelé vězňů, kteří se i sami do budoucna báli, za nemalé příkoří. Odtud mezi nimi vzešla roztržka.

¹Ondřej II., uherský král 1205–1235, vydavatel Zlaté buly z roku 1222. Zemřel náhle roku 1235.

²Maďarsky Székesfehérvár, latinsky *Alba regia*, korunovační a pohřební město uherských králů. V kapitole XL se objevuje ještě jiný Bělehrad.

³Bélu IV. korunoval Robert, arcibiskup ostríhomský, ve Stoličném Bělehradě 14. října 1235.

⁴Dionýsius, syn Ampudův, zemřelý 1236; palatin v letech 1227–1228 a 1231–1234, nejbližší stoupenec Ondřeje II. a Bělu odpůrce. Oslepen roku 1235 krátce po korunovaci, zemřel následujícího roku ve vězení. Není to týž Dionýsius, jehož vojsko Tataři rozdrtili roku 1241 u průsmyku — tím byl Dionýsius Tomaj. Rogerius oba zve prostě palatinem.

Kapitola V

Třetí příčina nenávisti, jež z toho následovala.

Mimoto urození s hořkostí v srdci připomínali, že když oni sami nebo jejich předkové bývali králi častokrát posíláni na výpravy proti Rusům, Kumánům, Polákům a jiným a jedni tam byli pobiti mečem, druzí zemřeli hladem, jiní byli uvrženi do žalářů a jiní trýzněni rozličnými mukami, dávali tehdejší králové těm, kdo se vrátili, nebo příbuzným zajatých náležitou náhradu a odměnu a udělovali jim vsi, državy a statky do věčného držení. Tento však jim nejenže nic nepřidal, nýbrž to, co bylo uděleno, vzal beze zbytku zpět do svého práva a vlastnictví. Ten je ta bolest, ten je ten meč, který pronikl duše Uhrů. Neboť ti, kdo bývali bohatí a mocní a měli při sobě nespoutané množství lidí, dokázali teď stěží uživit sami sebe.

Kapitola VI

Čtvrtá příčina nenávisti mezi králem Bélou a Uhry.

Rovněž si častokrát stěžovali, že král proti obyčejí království a k jejich ponížení nařídil, jak se mu zlíbilo, že urození, ať jsou jakkoli vysokého postavení, nemohou u jeho dvora žádnou věc zahájit ani s ním mluvit ústně, nýbrž musejí podávat žádosti kancléřům a od nich potom čekat vyřízení. Proto bývali mnozí kvůli nepatrné věci u dvora zdržováni tak dlouho, že byli nuceni utratit na výlohy koně i jiné věci, a mnohdy odcházeli, aniž byla jejich věc vyřízena. Neboť kancléři — jak říkali — jedny sráželi a jiné pozvedali, jak se jim zachtělo, protože ke králi nemohl nikdo promluvit, leč skrze ně, byli-li o to požádáni. Proto obecně a veřejně prohlašovali, že jejich králi jsou tito, a říkali, že jiného krále nemají.

Kapitola VII

Pátá příčina nenávisti, jež odtud vzešla.

Dále uváděli to, že přivedl Kumány bez jejich rady, ba proti ní, a k jejich ponížení a zmatku. To bylo zřejmé z toho, že když přicházeli ke dvoru, pozváni či nepozváni, nedostalo se jim možnosti krále spatřit, leda z dálky, a mluvit s ním mohli jen skrze prostředníka. Přišel-li však sebenepatrnější Kumán, hned jak se otevřel přístup, vešel; a Kumánům dával král přednost před Uhry jak při zasedáních, tak v radách a ve všem. Z toho měli takovou nevoli, že ji stěží snášeli; a ačkoli to nedávali najevo, neměli k němu dobré srdce ani mysl a nesnovali pro něj pokojné úmysly.

Kapitola VIII

Odpověď na první příčinu nenávisti.

Ti, kdo byli králi přízniví a nakloněni, se však snažili ho ve všem ospravedlnit a na jednotlivé výtky odpovídali takto. Když byli Kumáni uvedeni do země a králi se od lidí hodných víry doneslo, že Uhři od Kumánů trpí, svolal knížata, barony, župany i všechny Kumány ke klášteru Kew u Tisy¹, a po pečlivé úvaze bylo obecnou radou ustanoveno, aby byli kumánští urození se svou čeledí rozesláni odděleně po jednotlivých uherských krajích a aby se každý zdržoval v kraji sobě přikázaném; tak, nebude-li jich mnoho pohromadě, nebudou moci Uhrům působit příkoří. A ublížil-li by Kumán Uhrovi nebo Uher Kumánovi, měli župané, jimž to bylo uloženo pod ztrátou královny milosti, vykonat spravedlnost stejnou měrou — ačkoli se Kumánům velmi nelíbilo, že mají být rozděleni. A tak potom procházeli prázdnou zemí uherskou se svými plstěnými stany, soumary a dobyt看, aniž komu ubližovali. A protože jich bylo mnoho a byli mezi nimi chudí, měli z nich Uhři služebníky takřka zadarmo; a tak jim byla jejich přítomnost spíše k užitku než ke škodě. Nevraživost lidu tedy měla v této věci ustát.

¹Klášter při Tise, jehož dnešní podobu názvu se určit nepodařilo; neurčuje jej ani chorvatská edice. Ponechává se v podobě předlohy.

Kapitola IX

Odpověď na druhou příčinu nenávisti.

Jestliže král po smrti otce, ujav se kormidla svého království, dal některé z předních podrobit výslechu a mukám, nemá se tomu nikdo zdravé mysli divit. Neboť titíž mezi ním a jeho otcem častokrát vyvolali vzpouru a pohoršení, takže nejednou, když bylo z obou stran shromážděno vojsko, chtěli spolu král a otec bojovat, kdyby skrze prostředníky nebyly mezi nimi obnoveny smlouvy o pokoji. A když sám král přicházel k otcovu dvoru, titíž mu naprosto v ničem neprokazovali úctu, ba snažili se ho slovy i skutky, jak jen mohli, zneuctít; a to nelze zatajit. A ničemně se spikli proti životu otce i synů¹, aby — až budou ti pobiti mečem — mohl každý z nich tím snáze získat ze země uherské, kterou si mezi sebou rozdělili na díly, podíl jemu náležející, a nikdo mu k tomu nekladl podmínky. A když nemohli uskutečnit, co zamýšleli, vymyslili něco ještě horšího. Poslali vévodovi rakouskému² list s jistými úmluvami a podmínkami a slibovali, že korunu království i Uhry dají pánu Fridrichovi, císaři římskému³. Ale posel byl cestou zajat a i s listem předveden před krále. Proto jim král zachoval život a užil proti nim milosrdenství, které se povyšuje nad soud⁴. A jestliže ustanovil, aby byla země očištěna od zlých lidí, jakou nepravost to ustanovení obsahuje? Jestliže dal spálit sedadla baronů, jaká to byla nepravost? Což mají být páni rovni poddaným? Uhři tedy v této věci pravdu neměli.

¹Béla toto spiknutí sám zmiňuje v listině z roku 1229. Otcem a syny jsou podle kontextu Ondřej II. a jeho synové Béla a Koloman.

²Fridrich II. Babenberský zvaný Bojovný, zemřelý 1246, poslední Babenberk, v těch letech s Bélou IV. ve sporu.

³Jiná osoba téhož jména: Fridrich II. Štaufský, zemřelý 1250. Weiland klade dopis zhruba do roku 1234.

⁴List Jakubův 2,13.

Kapitola X

Odpověď na třetí příčinu nenávisti.

Ze třetí příčiny nenávisti krále omlouvali takto. Všem je známo, že Uhry mají dvaasedmdesát žup¹; ty udělovali uherští králové zasloužilým a zase je odníмали, aniž tím činili držitelé bezpráví. Z těch žup měli rozkoše, bohatství a počty, moc, vznešenost i oporu. Ale rozhazovačností některých dřívějších králů byla práva žup tak ztenčena, že — bez zkoumání zásluh či provinění jednotlivých osob — udělili týmž lidem državy, vsi a statky k župám náležející do věčného držení; proto neměli pravé župany, a když ti vystupovali, byli pro ztenčení žup pokládáni za prosté rytíře. Ti pak, kdo byli mocnější — jako mistr taverníků², jenž se nazývá též komorníkem, a mistři stolníků, číšníků i podkoních a ostatní, kdo měli dvorské hodnosti — z toho natolik ztloustli, že si králů vůbec nevážili. Tento však, chtěje obnovit korunu, jejíž moc se stala takřka nepatrnou, usiloval — ač se to mnohým nelíbilo — vzít to, co bylo neprávem zcizeno, zpět do práva a vlastnictví žup, a to jak od svých odpůrců, tak od svých vlastních. A třebaže ve všem užíval svého práva, aniž komu činil bezpráví, přece z královských statků dával těm, kdo dobře a věrně sloužili, náležitou odměnu. A protože užil svého práva, měla nevraživost Uhrů ustát.

¹Totéž číslo uvádí už seznam příjmů Bély III. z doby kolem roku 1185; Ota Freisinský píše o sedmdesáti nebo více župách a moderní odhad počítá pro polovinu 12. století asi sedmdesát hradských hrabství. Číslo je tedy převzaté z dvorské tradice, ale řádově odpovídá skutečnosti.

²*Magister tavernicorum*, správce královských příjmů a komor, jeden z nejvyšších dvorských úřadů.

Kapitola XI

Odpověď na čtvrtou příčinu nenávisti.

Protože bylo takřka celé království uherské znetvořeno mnohými rozdílnostmi a rozličnými zvyklostmi, a král se ze všech sil snažil o jeho nápravu, a protože zapleten do nesnadných věcí nemohl každému jednotlivě dopřát vlídného slyšení, uznal po prozíravé úvaze za nutné ustanovit, aby se věci obyvatel jeho království vyřizovaly u jeho dvora po způsobu římské kurie¹, totiž podáním žádostí; a svým kancléřům přikázal, aby lehké a jednoduché věci vyřizovali sami, jak nejrychleji mohou, a nesnadné a vážné předkládali jeho slyšení. Činil to proto, aby věci rychle docházely náležitého konce. Ale zlomyslní lidé obraceli k nekalému prospěchu to, co bylo vymyšleno k úlevě utištěných, a lživě se pachtili hledat uzel v koudeli a chlup ve vejci².

¹Papežská kancelář vyřizovala žádosti písemným podáním místo ústního slyšení. Uherská šlechta v tom viděla odepření přístupu ke králi.

²Latinská přísloví pro hledání nesnází tam, kde žádné nejsou; české obdobné rčení je „hledat uzel na sítině“.

Kapitola XII

Odpověď na pátou příčinu nenávisti.

Tvrdili, že je naprosto nepravdivé, že by král uvedl Kumány k ponížení Uhrů a k zášti proti nim; učinil to jedině proto, aby se za jeho časů rozmnožila v Uhrách úcta k božímu jménu, a také aby — kdyby přišlo na válku s nepřáteli koruny — mohl s nimi proti nim bojovat silněji a tvrději. A jestliže ctil Kumány více než Uhry, nemohli ani neměli to nést těžce. Neboť říkal, že královské důstojnosti přísluší ctít uvedené hosty, zvláště když jim to přísahou slíbil a oni ho počali následovat v jeho víře; a protože jim Uhři byli nepřátelští, měli v Uhrách za ochránce jediného krále. Vždyť Kuthen, král Kumánů, byl pokřtěn králem a přemnozí jiní předními a urozenými království, takže už vstupovali s Uhry v manželství. A kdyby jim král nebyl nakloněn, nebyli by v Uhrách zůstali. Když tedy vyslechl, co uváděla ta i ona strana, pisatel tuto při nerozhoduje. Necht' ji ukončí čtenář, dokáže-li to, a necht' rozhodne podle spravedlnosti.

Kapitola XIII

Vsuvka k pokračování vyprávění.

Když odbyl tyto vsuvky, obrací pisatel pero k dalšímu vypravování započaté látky. A budou-li ho chtít někteří kousnout jedovatým jazykem a říkat, že takové vsuvky k věci nepatří a že se bez nich dobře mohlo obejít, není to pravda: právě tato nesvornost byla nejmocnější troud, proč byly Uhry tak rychle zničeny.

Kapitola XIV

O obecném mínění Uhrů.

Když tedy uplynul rok Páně a Uhry setrvaly v nevraživosti vůči králi, rozneslo se kolem narození Páně, že Tataři pustoší pomezí Rusi, které přiléhá k Uhrám. A protože o tom král věděl jistě od svých posílů, vyslal svého nejvyššího župana, palatina, s vojskem střežit ruskou bránu, jež se nazývá Horská¹ a kterou se otvíral vstup do Uher; a dal po celých Uhrách vyhlásit, aby se k vojsku připravili jak urození, tak ti, kdo se nazývají královskými služebníky², i hradští lidé a příslušníci výše jmenovaných hradů³, aby byli hotovi, až král pošle. Když se to však volalo po celých Uhrách, Uhři pro přílišnou radost nevěřili a tvrdili, že taková pověst se o Tatarech rozhlásila již mnohokrát a vždy viděli, že z toho nebylo nic; proto říkali:

Multa renascentur, que iam cecidere. Mnohé, co již pokleslo, se znovu zrodí⁴.

Jiní tvrdili, že takové pověsti rozšiřují někteří církevní preláti, aby v té době nemuseli do Říma, kam byli papežem povoláni na koncil, který se měl konat⁵; takové bylo jejich mínění. Všem však bylo zjevné, že Ugrin, arcibiskup kalocký⁶, poslal pro sebe a pro některé své sufragány do Benátek pro galéry a že je král proti jejich vůli z cesty odvolal. Přemnozí jiní však — aby měli proti králi látku k pomluvám — prohlašovali, že Kumáni uzavřeli spolek s Rusy, aby spolu bojovali proti Uhrům, od nichž zakusili mnoho zlého a byli jimi častokrát hubeni; a že je proto řečený Kuthen se svými o více než rok předešel, aby poznal poměry země a obeznámil se s jazykem, a jakmile by zpozoroval jejich vpád, zahájil by boj proti králi; tak by se oni snáze zmocnili brány, pospíšili Kuthenovi na pomoc a tím rychleji by mohli zpusťovat nějakou část Uher. Tím se těšili a utrhalí králi, že Kumány uvedl do země, jak bylo řečeno výše. A na tomto mínění se shodovali přemnozí.

¹Verecký průsmyk v Karpatech, hlavní vstup do Uher od severovýchodu. Tudy prošlo hlavní vojsko Batuovo.

²*Servientes regis*, svobodní válečníci podřízení přímo králi; z této vrstvy se během 13. století vyvinula nižší šlechta.

³V předchozích kapitolách nejsou žádné hrady jmenovány. Buď autorův lapsus, nebo stopa po ztracené pasáži.

⁴Horatius, *O umění básnickém*, verš 70.

⁵Zde se Rogerius potvrzuje z papežské kanceláře. Pozvánka Řehoře IX. ze srpna 1240 má zvláštní oddíl pro Uhry a jmenuje oba arcibiskupy, šest biskupů, opata z Pannonhalmy i krále s bratrem. Dopisem z 26. února 1241 pak papež Bélu kárá, že prelátům odepřel dovolení na koncil odjet, a ostřihomskému arcibiskupovi Matyášovi odmítá omluvu a přikazuje přijet. Uherští preláti proto nebyli mezi těmi, které císařské loďstvo 3. května 1241 zajalo u Giglia — z Uher vůbec neodjeli a Ugrin s Matyášem padli už 11. dubna u Slané.

⁶Ugrin Čák z rodu Čáků, arcibiskup kalocký; padl u Slané 11. dubna 1241, viz kapitolu XXX.

Kapitola XV

O králově poradě proti Tatarům.

Když se tedy potom čas schyloval k postní době a ta pověst se stále více množila, pospíšil král do jakési vsi zvané Budín¹, ležící na břehu Dunaje, kde býval zvyklý trávit půst, protože se o tom místě říkalo, že je pro všechny příhodnější. A svolav arcibiskupy, biskupy a jiné přední království, ustavičně rozvažoval, jak by se mohl v tak veliké věci zaopatřit, a často je napomínal a vybízel, aby každý měl pohotově své žoldnéřské rytíře. Kuthen pak byl se svou ženou, syny, dcerami a s některými svými předními povolán králem jako podezřelý a vědomý si zločinu; a po společné poradě byli všichni dvorným způsobem vzati do vazby, aby nemohli uniknout z jejich rukou.

¹ Starý Budín, maďarsky Óbuda, na pravém břehu Dunaje. Dnešní Budín na hradním vrchu založil Béla IV. teprve po tatarském vpádu.

Kapitola XVI

Co učinil král Béla, když byl palatinem zpraven o vpádu Tatarů.

Kolem polovice postu přicválal ke králi jeden z palatinových rytířů a jeho jménem oznamoval, že Tataři již dorazili k ruské bráně a boří záseky a že nevěří, že by jim palatin mohl odolat, nepošle-li mu král rychlou pomoc. Král, dosud nedůvěřivý, neměl u sebe ozbrojených rytířů. A zatímco setrval v takové úzkosti, přijel čtvrtého dne nato palatin samojediný, jenž cválal nocí i dnem, a pravil, že dvanáctého dne nastupujícího března¹ svedl v bráně s nimi srážku a že — když byli téměř všichni jeho lidé ukrutně pobiti šípy a meči — unikl s několika málo; a přijel oznámit, co se stalo. A ačkoli král nad zlými zprávami nemálo strnul, propustil přece arcibiskupy, biskupy i jiné své župany a barony a přísně a důrazně jim přikázal, aby každý shromáždil podle možnosti své vojsko a bez odkladu pospíšil zpět k němu, jak toho žádala naléhavá nutnost a zjevný prospěch. A přikázal mistru Štěpánovi, biskupu vacovskému, a proboštům orodskému a čanádskému od svatého Spasitele, aby spěšně došli ke královně a pospíšili na rakouské pomezí a tam čekali, jak ta věc dopadne. Rovněž listem požádal vévodu rakouského, aby k němu spěšně přibyl, a rozkázal všem Kumánům, aby nijak neodkládali příchod k němu. Sám pak, shromáždív vojsko z měst Ostřihomi a Stoličného Bělehradu, jež byla vzdálena jen jeden denní pochod, ihned přešel Dunaj a zdržel se ve veliké a přebohaté německé vsi zvané Pešť², ležící proti Budínu na druhém břehu Dunaje, a tam s vojskem očekával svá knížata, župany a barony.

¹

^{12.} března 1241. Toho dne bylo u Vereckého průsmyku rozdrveno vojsko palatina Dionýze Tomaje.

²Německá kupecká osada na levém břehu Dunaje, proti Starému Budínu.

Kapitola XVII

Jiná vsuvka.

Otče a pane, povšimněte si, ctihodný, že když se mnohé sběhne najednou, nelze to najednou vypovědět; je tedy třeba, aby se ve vypravování jedna věc opustila a druhá vzala na pořad.

Kapitola XVIII

Následuje opět vsuvka.

Povšimněte si tedy jmen tatarských pánů i toho, jak vstoupili do Uher, a jejich lstivosti; neboť žádný článek nezůstane neprobrán, nýbrž každému bude dán náležitý smysl.

Kapitola XIX

Jména tatarských králů, kteří vstoupili do Uher.

Král králů a pán Tatarů, kteří vstoupili do Uher, se svým jménem nazýval Batu¹. Velitelem pod ním, mocnějším ve vojště, byl ten, jenž slul Bochetor². Kadan platil³ za lepšího v udatnosti. Coacton, Feycan, Peta, Hermeus⁴, Cheb a Ocadar byli pokládáni za přednější krále mezi Tatary, ačkoli bylo mezi nimi přemnoho jiných králů, knížat a mocných, kteří s pěti sty tisíci ozbrojenci⁵ vpadli do království uherského.

¹Vnuk Čingischánův, vrchní velitel západního tažení, pozdější zakladatel Zlaté hordy. Do Uher vstoupil Vereckým průsmykem spolu se Subutajem.

²Pravděpodobně Bőček, velitel jednoho z menších vojsk, jež vstoupila z jihovýchodu.

³Syn velkochána Ögödeje. Do Uher vstoupil Borgovským průsmykem v Sedmihradsku spolu s Būrim — tedy směrem, který odpovídá jeho tažení na Rodnu v kapitole XX.

⁴Peta je pravděpodobně Bajdar, který táhl Polskem a po bitvě u Lehnice se připojil k hlavnímu vojsku v Uhrách. Ostatní jména jsou zkomolená a nedají se bezpečně ztotožnit.

⁵Číslo je nadsazené. Pevný odhad mongolské síly se neustálil, ale je o řád nižší; Béla proti vpádu postavil méně než šedesát tisíc mužů.

Kapitola XX

Jak Tataři zničili Rus a Kumánii.

Ti pak, když zcela a svorně zničili Rus a Kumánii, ustoupili na čtyři nebo pět denních pochodů a ponechali netknuté souvislé pomezí Uher, aby při návratu našli potravu pro koně i pro sebe a aby se k Uhrům pověsti nikterak nedonesly. Když pak strávili potravu řečených království a chystali se obsadit Uhry, zanechal Batu, nejvyšší pán, veškerou svou družinu a pospíšil přímou cestou sám jen se svými rytíři, a to nepočetnými, k řečené ruské bráně, která byla blíže místu, kde král shromažďoval vojsko; a porazil palatinovo vojsko, zmocnil se té brány a vstoupil. Král Peta zamířil svými kroky přes Polsko; zabil jednoho z polských knížat¹, zničil Vratislav, přeslavné město, způsobil podivuhodné krveprolití a s touž ukrutností vpadl do země moravského knížete — ostatní knížata mu nemohla přispět pomocí — a pospíšil k uherské bráně. Král Kadan měl mezi Rusí a Kumánií cestu lesy na tři dny a dorazil k bohaté Rodně², německé vsi položené mezi velikými horami, královskému stříbrnému dolu, v níž přebývalo nesčetné množství lidu. Ale protože to byli lidé bojovní a neměli nedostatek zbraní, vyšli jim po zprávě o jejich příchodu vstříc ven ze vsi, lesy a horami. Kadan však, spatřiv množství ozbrojenců, obrátil se zády a předstíral před nimi útek. Tehdy se lid vracel s vítězstvím, odložil zbraně a počal se opíjet vínem, jak to německá nezřízenost žádá. Ale Tataři přitáhli náhle a vnikli do vsi z mnoha stran, protože neměla příkopů, hradeb ani žádných opevnění. A ačkoli na obou stranách došlo k velikému pobití, lid vida, že jim nemůže odolat, vzdal se zcela na jejich slovo. Kadan však přijal ves pod svou ochranu, připojil ke svým rytířům Ariscalda, rychtáře té vsi³, se šesti sty vybranými ozbrojenými Němci a počal s nimi táhnout na tuto stranu lesů. Bochetor pak s jinými králi přešel řeku zvanou Zerech⁴, dorazili do země kumánského biskupa, porazili lid, který se shromáždil k boji, a počali zemi zcela obsazovat. Vráťím se tedy k uherskému králi, jenž byl v řečené vsi Pešti, aby byl jeho postup vyličen úplněji.

¹Téměř jistě Jindřich II. Pobožný, kníže slezský, padlý 9. dubna 1241 v bitvě u Lehnice.

²Horní město v severním Sedmihradsku, osazené německými horníky, královský stříbrný důl; dnes Rodna Veche v Rumunsku.

³Představený německé obce v Rodně. Rogerius jej zve *comes ville*; chorvatská edice jej vede jako *comes Theutonicorum*, tedy předáka Němců, nikoli královského župana.

⁴Seret, rumunsky Siret, řeka tekoucí Bukovinou a Moldavskem. Země kumánského biskupa je biskupství milkovské, zřízené mezi Kumány roku 1228.

Kapitola XXI

Jak Tataři postupovali, když se zmocnili brány.

Když se nejvyšší pán Batu zmocnil brány, počal vypalovat vsi a jeho meč nešetřil pohlaví ani věku; a pospíchal ke králi, jak jen mohl. A když v pátek před nedělí umučení Páně¹ dorazil k Pešti na půl denního pochodu, hned vyslal některé až ke vsi, aby pálili a vraždili, jak jim vrozená zloba napovídala. Následujícího dne poslal jiné nebo tytéž, kteří páchali totéž nebo horší. Ale král nikomu nikterak nedovoloval vyjít k nim a svést s nimi srážku. A oni, když se zdálo, že odcházejí, vraceli se, a když se mělo za to, že se vracejí, zase odcházeli, a celý den strávili touto hrou. A když v neděli činili totéž, nesl to Ugrin, arcibiskup kalocký, velmi těžce — že totiž jacísi lupiči tropí hanbu tolika dobrým mužům, a ještě tíže, že se mu i jeho lidem král zdál malomyslný; proto vyšel proti královu rozkazu ven s několika svými a chtěl s nimi svést srážku. Ale oni obrátili záda a počali zvolna ustupovat. Arcibiskup to zpozoroval a počal je stíhat tryskem. Konečně se naskytla bažinatá půda a oni močál rychle přešli. Arcibiskup si toho nepovšiml, a protože byl blízko nich, vjel tam spěšně; a protože byl se svými obtížen tíhou zbroje, nemohli ani přejít, ani ustoupit. Ale oni se k nim rychle vrátili, obklíčili močál, vypouštěli na ně šípy jako déšť a pobili je tam do jednoho. Arcibiskup unikl se třemi nebo čtyřmi a vrátil se takto zahanben do vsi, maje nemalý hněv jak pro ztracené své lidi, tak proto, že král nedal nikomu pospíšit mu na pomoc.

¹Neděle umučení Páně, smrtná, byla pátou nedělí postní. Velikonoce připadly roku 1241 na 31. března, smrtná neděle tedy na 17. března a pátek před ní na 15. března.

Kapitola XXII

Jak bylo zničeno město Vacov.

V neděli umučení Páně přitáhla část vojska Batua, krále králů, k městu Vacovu, ležícímu na břehu Dunaje půl denního pochodu od vsi Pešti, v níž se král zdržoval s vojskem. A když město zcela dobyli a zdolali, zdatně zdolali útokem i ty, kdo se utekli ke kostelu a ke kostelním palácům, jež byly opevněny takřka jako hrad — nesčetné množství lidu z města i z okolních vsí. A zmocnivše se chrámového pokladu, kanovníky i jiné osoby, paní a dívky, které nechtěli zahubit mečem, do jednoho upálili ohněm. A tak v neděli umučení Páně došli Vacovští svého umučení, aby si zasloužili mít díl s Pánem Ježíšem Kristem.

Kapitola XXIII

Jak vévoda rakouský podnikl útok na Tatary.

Nelze nikterak pominout, že vévoda rakouský přijel na královu žádost, ale s několika málo lidmi, jako by o věci nevěděl, a beze zbraní. A když někteří z Tatarů přitáhli obvyklým způsobem ke vsi Pešti, opatřil si zbraně a koně a vyšel jim vstříc. A když mělo dojít ke srážce, obrátili se zády, jak byli zvyklí, a odcházeli. Ale vévoda popustil koni uzdu, přidal ostruhy, dostihl jednoho a udeřil ho kopím tak, že se ratiště zlomilo a on ho srazil s koně k zemi. A druhému z nich, canesiovi¹, který chtěl sraženému přispět, vytrhl ihned podle rytířského způsobu meč u sedla a jediným úderem mu ut'al rámě. Ten se hned zřítíl ze sedla a skončil. Ostatní se obrátili na útěk, sraženého zajali a svázaného přivedli s koňmi k vojsku. Uhři se té příležitosti chopili a počali svorně krále haněti a vévodu vynášet.

¹Rogierius glosuje cizí hodnostní slovo sám; v kapitole XXXV je překládá jako správce. Výraz souvisí s titulem chán.

Kapitola XXIV

Jak byl zabit Kuthen, král Kumánů.

A protože se obecně říkalo, že Kuthen, jenž byl se svými, jak bylo řečeno, držen ve vazbě poblíž krále, není prost tak velikého zločinu, a protože se ještě věřilo, že ti, kdo přišli, jsou Kumáni, a ne Tataři, volal proti němu všechen lid: Ať zemře, ať zemře! To on způsobil zkázu Uher. A častokrát proto krále haněli a říkali: Ať bojuje náš král, který Kumány uvedl nám na zlost. Jiní volali: Ať král bojuje s těmi, jimž byly uděleny naše statky. Král, slyše často ty výčitky, poslal ke Kuthenovi člověka, aby neodkládal příchod k němu. Ale Kuthen, který často slýchal volání lidu, bál se trestu, ačkoli byl bez viny, a vzkázal králi, že k němu nikterak nepřijde, leda by mu poslal takového muže, který by měl moc dovést ho k němu a vyrvat ho z rukou lidu. Když to posel králi oznamoval, strhl se v lidu veliký křik: Ať zemře, ať zemře! A tak náhle vnikli ozbrojení Uhři a Němci do paláce, v němž byl, a chtěli se k němu násilím dostat. Kuthen však se svými popadl luky a šípy a nedali jim k sobě přistoupit. Ale když přistoupilo množství lidu, zajali je, všem rázem uťali hlavy a vyházeli je okny paláce mezi lid. Někteří chtějí ten zločin přičíst vévodovi rakouskému, od jiných se však praví, že se stal z králova rozkazu. Avšak poté, co bylo bezpečně zjištěno, že Kuthen je té ničemnosti prost, tvrdí se, že není pravděpodobné, aby král, který mu byl kmotrem při křtu¹ a složiv přísahu dal mu záruku bezpečí, spáchal takový zločin. Já sám nechci rozhodovat, jak se to stalo; ať rozhodne Ten, jenž to ví; a odplatí každému podle skutků jeho trestem nebo milostí.

¹Rogeriovo tvrzení má oporu: Kuthen přijal roku 1239 katolickou víru a pokřtil jej sám král. Zabit byl v Pešti 17. března 1241, téhož dne, kdy podle předchozí kapitoly padl Vacov.

Kapitola XXV

Co učinili Kumáni, když uslyšeli o smrti svého krále, a jak král Béla postupoval proti Tatarům.

A zatímco Tataři dnem i nocí vypalovali vsi v okolí, naléhal arcibiskup kalocký na krále, aby proti nim vytáhl s vojskem. Když tedy vévoda rakouský odjel — zvláště když už přitáhla větší část zemského vojska — vytáhl král s vojskem a počal zvolna proti nim postupovat. A když Kumáni, povoláni proti Tatarům, odkudkoli byli, svorně přicházeli králi na pomoc, byli po zprávě o smrti svého pána Kuthena těžce zmateni a vzrušeni a nevěděli, co mají činit. Když se pak pověst o jeho smrti rozšířila, počali proti nim všude povstávat uherští vesničané, jim nenávistní, a bez jakéhokoli slitování je plenili a vraždili. A oni, vidouce, že jsou takto hubeni, shromáždili se vespolek a nejen se počali bránit, nýbrž i vypalovat vsi a zdatně potírat sedláky.

Kapitola XXVI

Jak čanádský biskup unikl z rukou Kumánů.

Ale když Bulzo, biskup čanádský¹, a Mikuláš, syn Boreho², s mnoha urozenými odváděli ženy, syny, dcery a čeled' do horních krajů, aby potom spěšně došli ke královu vojsku, potkali je Kumáni a zahájili proti nim nejtvrdší boj; a protože jim nemohli odolat, byli téměř všichni pobiti mečem. Biskup však, jenž nemocen ležel na voze, byl s několika málo lidmi za bitvy odvezen dál. Kumáni pak potom pustošili zemi jako Tataři, sešli se vjedno, přešli z této strany Dunaj a pustošíce počali spěchat k Marce³. Lidé z Marky se o tom dověděli, sešli se vjedno, vyšli jim vstříc a svedli s nimi srážku na hranicích Marky. Byli však od nich přemoženi a na útěku jeden druhého předbíhali; a tak počali Kumáni Marku ničemně hubit a ukrutně mstít smrt svého pána. Neboť když zabíjeli Uhry, říkali takto: Tuhle ránu si vytrp za Kuthena. A když zničili lepší vsi, totiž Frankavillu, ves se samosprávou⁴, ves svatého Martina a jiné, a nabrali mnoho peněz, koní a dobytka, přešli pustošíce zemi do Bulharska.

¹Bulcsú z rodu Lád, čanádský biskup od roku 1229, předtím probošt v Rábu a v letech 1228–1229 královský kancléř; tatarský vpád přežil a zemřel mezi lety 1254 a 1259.

²Mikuláš z rodu Szák, syn Barcúv, palatin v letech 1219–1222 a znovu roku 1226, za Bély IV. v nemilosti. Kumáni jej zabili v březnu 1241, což tuto kapitolu klade ještě před bitvu u Slané.

³Srem, kraj mezi Dunajem a Sávou. Že nejde o Halič, plyne z toho, že Kumáni odtud přešli do Bulharska, které se Sremem sousedilo, a že Halič Rogerius jinak nazývá Rusí.

⁴Maďarsky Nagyolaszi, dnešní Mandelos u Sremské Mitrovice, osada hostů z Itálie a západní Evropy. Ves svatého Martina jsou dnešní Martinci v Sremu. *Senatoria* znamená nejspíše ves s vlastní radou.

Kapitola XXVII

Jak byl varadínský biskup oklamán Tatary.

Benedikt, biskup varadínský, shromáždil z královského rozkazu sám veliké vojsko, a chtěje přijít králi na pomoc, dověděl se, že Tataři zničili město Jager¹ — lidi z města i jiné, kteří se sešli k jeho obraně, zčásti upálili, zčásti pobili mečem — a že odtamtud odnášejí kořist, poklad biskupův i chrámový. Nabral z toho odvahy, protože před několika dny svedl srážku s hrstkou z nich a přemohl je, a zanechav vojsko počal za nimi spěchat, aby si sebral drobty, ať nezhynou². Tataři to předvíдали, předstírali, že táhnou dál, a zastavili se. A protože měli přemnoho koní a sami byli nepočetní, nastrojili takovýto klam. Nadělali přemnoho strašáků a obludných podob, rozestavili je na prázdné koně, jako by to byli rytíři, a ty koně nechali pod jakýmsi pahorkem; zanechali u nich několik služebníků a přikázali jim, aby — až oni svedou s Uhry boj — vyjeli v seřazeném šiku a zvolna proti nim postupovali. A sami očekávali Uhry na rovině. Když Uhři dorazili a spatřili je, popustili koním uzdu Boch, župan, a někteří jiní, kteří byli pokládáni za lepší rytíře uherské a přišli s biskupem, a svedli s nimi nejtvrďší srážku. A protože bylo Tatarů méně, předstírali, že se obracejí zády, a počali ustupovat k pahorku. A když ti se strašáky vyjeli pod horou v seřazeném šiku, jak bylo smluveno, Uhři to spatřili, domnívali se, že jim byla nastrojena léčka, obrátili se zády a dali se rychle na útěk. Tataři se hned obrátili proti nim, stíhali je, sráželi a vraždili, jak jen mohli své ukrutnosti nejhanebněji provozovat. Biskup se s několika málo lidmi vrátil do Varadína, zdržel se tam nakrátko, sebral několik rytířů, přešel Dunaj a unikl.

¹Eger v severních Uhrách, sídlo biskupství.

²Jan 6,12, o sbírání zbytků po nasycení zástupu. Rogerius obrací evangelijní obrat na sbírání vydrancovaného pokladu.

Kapitola XXVIII

O nešťastné bitvě krále Bély s Tatary.

A když král, jak bylo řečeno, vytáhl ze vsi Pešti a postupoval s množstvím ozbrojenců proti Tatarům, vrátili se oni od vypalování vsí, náhle se shromáždili vjedno a ustupovali cestou, kterou přišli. A jak je tito zvolna stíhali, tak oni jen předstírali útek. A když dorazili k jakési vodě zvané Slaná¹, jež teče nedaleko města Jagru a vlévá se do Tisy, přešli vodu po mostě, rozbili tábor a zůstali stát, postavivše na most stráž, které by držely noční hlídky. Tataři se položili za přechodem téhož močálu u vody na rovině. A protože byla voda velická a bahnitá, neměli Uhři za možné, že by někdo mohl přejít jinudy než po mostě. Král zatím své povzbuzoval, aby si v boji zdatně vedli, a rozdával předním vlastní rukou nemálo korouhví. Ale Uhři to všechno měli v posměchu, spoléhajíce na své množství; a přece pro důvody výše uvedené neměli k boji srdce ani mysl. Chtěli dokonce, aby král přišel nazmar, aby jich pak bylo více váženo, a mysleli, že taková rána postihne jen některé a nebude obecná pro všechny, jak slýchali, že se v Uhrách kdysi stávalo. Neboť Kumáni vpadali znenadání a zničili nějakou část země dříve, než se Uhři sešli, a pak spěchali zpět; a občas Uhři činili totéž v Kumánii. Ale tentokrát tomu tak nebylo, neboť tyto poslední věci se prvním nikterak nepodobaly. Přesto bylo každé noci postaveno tisíc rytířů na stráž vojska. Nač víc? Tataři našli brod, jedné noci svorně přešli daleko od vojska a za úsvitu obklíčili celé královo vojsko a počali do něho vypouštět šípy jako krupobití. Uhři však, takto zaskočení a předstiženi jejich lstí, když ozbrojeni vsedali na koně, nemohli rytíři nalézt své pány ani páni své rytíře. A když přicházeli k boji, přicházeli vlažně a ochable. Tak hustý byl totiž déšť šípů, že bojujícím téměř dělaly stín, a šípy létaly vzduchem, jako když táhnou pospolu kobylinky a chroustové. A tak nemohouce nikterak snášet zásahy šípů, ustupovali dovnitř kruhu vojska.

Král nemohl uspořádat šiky. A jestliže Uhři vycházeli k boji zpřeházeně z kterékoli strany, vycházeli jim Tataři vstříc šípy a nutili je ustupovat dovnitř vojska, takže z přílišného horka a z největší tísně přišli do takové únavy, že král a arcibiskup kalocký, kteří se úzkostně děsili, nedokázali už ani hrozbami, ani lichotkami a napomínáním nikoho poslat do boje — a trvali v takové tísně od úsvitu až do poledne. Konečně, když se již zdálo, že podléhají, svedl s nimi vévoda Koloman, králův bratr², s těmi svými, které v takové tísně mohl mít, na jedné straně vojska nejtvrdší srážku a setrval v boji velkou část dne; a když se domníval, že mu přijde na pomoc zbytek vojska, byl zklamán. Neboť když se mělo za to, že na druhé straně jdou přemnozí do boje, nešli do boje; Tataři naopak sami trochu ustoupili a dali jim středem svých řad cestu, aniž vypustili jediný šíp. Proto se Uhři vytráceli z vojska, a stále více jich té cesty využilo. A čím více jich procházelo, tím širší cestu jim Tataři dávali; a v tak veliké srážce nebylo mezi nimi hluku ani slova. A když se král domníval, že jdou do boje, vycházeli spíše k útěku než k boji. Tataři však, očekávající královo vojsko, se vůbec nehýbali. A když se již královskému vojsku otvíral východ z mnoha stran, nastoupil král, od nich nepoznán, s několika málo cestu k lesu. Vévoda Koloman zamířil druhou stranou vojska a jel dnem i nocí na přemnoha koních až k řečené Pešti — ne po veřejné cestě, po níž se valil uherský národ, nýbrž stranou, s popuštěnou uzdou spěchal k dunajské bráně³. A ačkoli ho měšťané prosili, aby se krátce zdržel, dokud se aspoň nepřipraví lodi k přepravě paní, jejich manželék, nedal se zdržet ani k tomu přimět: pravil totiž, ať se každý stará sám o sebe. Neboť obává se příchodu pronásledovatelů, přepravil se ihned sám a utekl do Šomod'ska⁴, na jakési místo zvané Segesd. A ačkoli měšťané peštští se svou čeledí k přepravě spěchali, Tataři přitáhli dříve; a kteří z měšťanů neutonuli v Dunaji, byli pobiti mečem.

¹Řeka Sajó. Bitva se svedla 11. dubna 1241 u vsi Mohi nedaleko soutoku Slané s Tisou.

²Mladší bratr Bély IV., vévoda slavonský. V bitvě byl těžce raněn, prchl za Dunaj a brzy nato svým ranám podlehl.

³Předloha má *portam*, bránu, a text ji tak ponechává; čtení *portum*, přístav, by bylo konjekтурой. Ve středověké latině se však *porta* i *portus* u řeky vztahují také k brodu či přívozu, takže jde nejspíše o místo, kde se Dunaj přecházel.

⁴Župa Somogy jihozápadně od Blatenského jezera; Segesd bylo královské sídlo.

Kapitola XXIX

O útěku pětikostelského biskupa.

Bartoloměj, biskup pětikostelský, viděl zkázu vojska a zpozoroval, že někteří z Tatarů vnikají do vojska a pálí přemnoho tábořišť; i dal se rovněž na útěk s mnoha rytíři, a to ne po veřejné cestě, nýbrž přes pole. A když se několik Tatarů pustilo za nimi tryskem, přitáhl župan Ladislav, který s mnoha rozvinutými korouhvemi táhl se svým vojskem ke králi a nic o těch událostech nevěděl. Biskup poznal uherské korouhve a odbočil k županovi. Tataři zpozorovali to množství, obrátili se zpět a hleděli stíhat jiné. A tak župan s biskupem odešli a unikli z jejich rukou.

Kapitola XXX

O biskupech a jiných duchovních zabitých v té bitvě.

Mezi prchajícími po široké cestě k Pešti i mezi těmi, kdo zůstali ve vojsku, došlo k tak velikému pobití a tolik tisíc lidí bylo zahubeno, že se to nedá odhadnout a že se vypravěčům pro nesčíslnou porážku snadno nevěří. Z duchovních však padli tito přední: Matyáš, arcibiskup ostríhomský¹, jehož měl král nejraději — jednak pro jeho věrnost, jednak že spolu byli vychováni — a jehož rad v nesnadných věcech s velikou důvěrou užíval; Ugrin, arcibiskup kalocký, zrozený z nejurozenějšího rodu, jenž řídil veliké a nesnadné věci světa a nepatrné pouštěl z mysli — to byl ten, v jehož záštitě si urození uherští oddechovali, to byl ten, v jehož záštitě se přední i prostřední stávali pokornými; Jiří, biskup rábský², jenž byl urozený mravy i zběhlý v učenosti; Reinold, biskup sedmihradský³, a biskup církve nitranské⁴, jenž byl chvályhodného života a vynikal počestností mravů; Mikuláš, probošt sibiňský⁵, královský vicekancléř, urozeného rodu, jenž dříve než se poddal nutnosti smrti, podřízl zkrvaveným mečem jednoho z předních; Eradius, arcijáhen bačský⁶; mistr Albert, arcijáhen ostríhomský⁷, jenž v proudech práva vynikl nad druhé a zasloužil si je učit. I jejich těla byla hroznými meči tak rozsekána, že je po odchodu Tatarů, ačkoli se po nich mnoho pátralo, nebylo možno nikterak nalézt.

O počtu laiků, předních i nepatrných, kteří utonuli v močálech a vodách, byli spáleni ohněm a pobiti mečem, nemůže žádný smrtelník nabýt jistoty. Neboť po polích a cestách ležela těla mnoha mrtvých, některá bez hlavy, některá rozsekaná na kusy, a přemnohá spálená ve vsích a v kostelích, kam se utekli. Ta záhuba, ta zhouba a to pobití zabíraly cestu na dva dny a celá země byla zbarvena krví; a těla ležela po zemi jako stáda dobytka, ovcí a vepřů na opuštěných pastvinách a jako nalámané kameny v lomech ke stavbě. Voda tedy dostala těla utonulých; ta byla pozřena rybami, červy a ptáky žijícími ve vodách.

Země nabyla vlády nad těmi těly, jež padla otrávenými kopími, meči a šípy; ta nejhanebněji ohlodala až na kost krví zbrocení ptáci nebeští a zubatá zvířata, domácí i lesní. Oheň podržel ta, která byla spálena v kostelích a ve vsích. Někdy tuk z takového pálení oheň uhasil. Ta nemohou být strávena v krátkém čase; neboť na přemnoha místech se ještě po dlouhé časy nalézají kosti ovinuté zčernalou, nestrávenou kůží, protože některým zvířatům nejsou příjemnou potravou, leč by byly zničeny jinak. Když tedy všechna těla přešla pod vládu tří živlů, je třeba uvážit, co zanechala čtvrtému. Vzduchu tedy, jenž slove čtvrtým živlem, poslaly ostatní tři puch všech těl; a tak byl puchem porušen a nakažen, takže lidé, kteří po polích, cestách a lesích zůstali od ran polomrtví a snad by byli mohli žít, zhynuli z nákazy vzduchu. A tak ani vzduch není prost této ukrutné záhuby. Co pak říci o zlatě a stříbře, koních, zbraních, šatech a jiných věcech tolika lidí, kteří padli v bitvě i na útěku? Koně se sedly a uzdami, bez jezdců, pobíhali po lukách a hájích a byli hlukem přivedeni do takové zuřivosti, že se zdáli docela šílet. A tak zděšení, nemohouce nalézt vlastní pány, museli buď zahynout mečem, nebo se poddat vládě cizinců; a jejich ržání bylo možno pokládat za sténání a pláč. Také stříbrné a zlaté nádoby, hedvábná roucha a jiné lidem potřebné věci, odhozené prchajícími po polích a lesích, aby rychlejším během unikli rukám pronásledovatelů, neměly, kdo by je sbíral. Tataři totiž setrvali jen u vraždění lidí a o kořist, jak se zdálo, nijak nedbali.

¹Matyáš Rátót, arcibiskup ostríhomský; padl u Slané.

²Rogierius mu dal špatné křestní jméno. Rábským biskupem byl od roku 1224 Řehoř, maďarsky Gergely, a ten u Slané padl.

³Rajnald z Belleville u Rouenu, Normand'an; v letech 1213–1222 probošt ve Velkém Varadíně, od roku 1222 biskup sedmihradský. Sídlem sedmihradského biskupství byl Bělehrad sedmihradský, totéž město, k němuž autor na konci knihy dojde.

⁴Rogierius jej nejmenuje; byl to Jakub, nitranský biskup zhruba od let 1221/1223. Že padl u Slané, víme jen od Rogeria.

⁵Probošt v Sibini, německy Hermannstadt; vicekancléř doložený v letech 1240–1241. Listina Bély IV. z 10. března 1241 jej jmenuje v úřadě ještě měsíc před bitvou.

⁶Doložen jen u Rogeria. Jméno se ponechává v latinské podobě: ostatní duchovní této kapitoly mají jistý český ekvivalent, Eradius žádný — tvar *Heraclius* není nikde doložen.

⁷Znám pouze z Rogeria. Obrat *circa fluentia iuris* znamená, že vynikal v právu, patrně kanonickém, a vyučoval je.

Kapitola XXXI

Jak si Tataři po vítězství rozdělili kořist a jak podle nalezené královy pečeti napsali podvržené listy.

Když získali nad tak velikým vojskem¹ vítězství a triumf a s hlukem shromáždili takovou kořist — roucha smíšená s krví, koně, zlato a stříbro zbarvené prolitou rzí², navršené k dělení a rozdělení jako hromady kamení a kupy obilí — našel vládce s vybranějšími z Tatarů při tom dělení královu pečeť u kancléře, jemuž hroznou čepelí sňali hlavu z těla; a jisti si již zemí a obávající se, aby lid, až uslyší o králově porážce, neunikl útekem z jejich rukou — pozorně si povšimněte listi, kterou provedli. Nejprve rozdělili celé Uhry za Dunajem a přidělili každému z předních tatarských králů, kteří dosud do Uher nevstoupili, jeho díl; oznámili jim zprávy a vzkázali, ať pospíší, protože jim již nestojí nic v cestě. A dali skrze některé uherské duchovní, které dosud zachovali při životě, napsat všem předním i prostým po celých Uhrách pod královým jménem rozmanité podvržené listy tohoto znění: Nebojte se psí zuřivosti a vzteku a neopovažte se hýbat ze svých domů. Ačkoli jsme pro jakousi neprozřetelnost opustili tábor i stany, hodláme je přece znenáhla, bude-li nám Bůh milostiv, dobýt zpět a svést proti nim zdatnou bitvu. Proto jen setrvejte v modlitbě, aby milosrdný Bůh dopustil, abychom potřeli hlavy svých protivníků. Tyto listy byly rozeslány skrze některé Uhry, kteří se k nim již přidali a kteří zahubili mne i celé Uhry. Neboť jsme věrohodnosti těch listů dali takovou víru, že ačkoli se každý den vidělo opak, přece — protože v zemi ihned nastal válečný zmatek — nemohli jsme nikterak posílat posly, abychom se dověděli zprávy, a nemohli jsme uvěřit opaku. A tak Uhry, takto polapené, nemohly najít cestu k útěku. Ale protože jsme nechali králův průběh neprobrán, vraťme se k jeho postupu — nebo, což je pravdivější, k jeho odchodu.

¹Rogierius začal toto souvětí jednou konstrukcí a dokončil je jinou: po dlouhém výčtu kořisti větu neuzavře, nýbrž se obrátí přímo na čtenáře rozkazem. Nejde o porušené místo, nýbrž o autorův vlastní zlom; překlad jej mírně uhlazuje.

²Obraz je v předloze podezřelý, zlato nerezaví; nabízí se porušené místo za *effuso sanguine*, prolitou krví. Ponecháno podle předlohy.

Kapitola XXXII

Co učinil král Béla po porážce svého vojska a jak byl vévodou rakouským zajat a zároveň oloupen.

Když tedy král uprchl od vojska, bral se dnem i nocí s hrstkou lidí k polskému pomezí a odtud spěchal přímou cestou, jak jen mohl, aby dostihl královnu, která se zdržovala na pomezí rakouském. Vévoda rakouský o tom uslyšel, pojal v srdci proti němu nepravé úmysly a vyšel mu vstříc pod jménem přátelství. Král však odložil zbroj, a zatímco se chystal oběd, dopřával si na krátkou chvíli spánku u vody — vždyť jen z Božího pokynu unikl mezi tolika hroznými šípy a otrávenými meči a byl tak dlouhou cestou unaven. Když se konečně probudil ze spánku a spatřil vévodu, velmi se zaradoval. Vévoda pak mezi jinými útěšnými slovy požádal krále, aby přešel Dunaj a tam mohl bezpečněji odpočívat a prodlévat. Král to uslyšel, a jako nevinný nic zlého netuše, přistoupil na vévodova slova. Vévoda totiž říkal, že má na druhé straně hrad a že tam bude moci krále lépe uctít — ačkoli v mysli nechoval úmysl uctít ho, nýbrž potupit. A když se král domníval, že se vyhýbá Skylle¹, upadl do Charybdy; a jako ryba, která se chce vyhnout pánvi, aby nebyla smažena, vrhne se na řěravé uhlí, aby byla upečena, tak domnívaje se, že zlu unikne, našel zlo horší.

Neboť vévoda rakouský, vymysliv tu lest, dosáhl u krále své libovůle a žádal na něm zpět jakousi částku peněz, o níž tvrdil, že ji na něm král kdysi vymohl. Nač víc? Král nemohl uniknout z jeho rukou, dokud mu nezaplatil část těch peněz v hotovosti, část ve zlatých a stříbrných nádobách a za část pak mu nezastavil tři župy svého království², sousedící s jeho zemí. A ačkoli ty zlaté a stříbrné nádoby měly větší cenu, přijal je vévoda i s drahými kameny jen za dva tisíce hřiven³. Vévoda se ihned ujal tělesné držby hradů těch žup a dal je z vlastních peněz opravit proti Tatarům. Ptá-li se kdo, jak velká byla ta částka, není známo; neboť jedni mluvili o sedmi, někteří o devíti a ostatní o deseti tisících hřiven. Ale pravda nemohla vyjít najevo, protože smlouvy uzavřeli tajně a stvrdili je vlastními přísahami. Když to odbyl, pospíšil, jak jen mohl, ke královně, která nebyla daleko, a společně s ní bez odkladu vyslal Štěpána, biskupa vacovského, k císařskému a římskému dvoru pro pomoc; a zatím se zdržoval u Segesdu s těmi, které mohl shromáždit.

¹ Přísluví *incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim*, známé z Waltera z Châtillonu.

² Nejspíše Lutrmanská, Bratislavská a Šoproňská; údaj není zcela jistý.

³ Hřivna, latinsky *marca*, je váhová a platební jednotka stříbra.

Kapitola XXXIII

Jak vévoda rakouský oloupil prchající Uhry a o nájezdu Němců do Uher.

Když vévoda viděl, že jsou Uhři vesměs na útěku, shromáždil si mnoho rytířů a poslal je proti Uhrům do Uher. A tak Tataři pustošili z oné strany Dunaje a z této plenili Němci a vypalovali vsi, jak jen mohli, takže vnikli do města Rábu, zmocnili se hradu a snažili se ho násilím udržet. Uhři z těch krajů se však sešli vjedno, táhli k městu ozbrojenou rukou, zmocnili se města a všechny Němce na hradě upálili. Vévoda se naplnil přílišnou zuřivostí a rozpálil se proto proti Uhrům, prchajícím před tváří Tatarů, které v Rakousích přijal a jimž slíbil ochranu; a nespokojiv se tím, co učinil králi, žádal na nich jakousi částku peněz za ostrahu hradů a měst. A tak, když našel tuto záminku — protože jak Němci, tak Uhři byli velmi bohatí na peníze i majetek — ničemně je oloupil až do krajního vyprázdnění. A nebozí Uhři byli všude požíráni nejtrpčím kousáním od lýtých zubatých šelem a potom byli nazí vyvrhováni a vyplivováni na souš¹. Ale když jsme to odbyli, povězte o tatarských králích, kteří potom vstoupili do Uher.

¹Jonáš 2,11.

Kapitola XXXIV

Jak Tataři dobyli město Varadín a jak postupovali dále k Tomášovu mostu¹ a jinam.

Král Kadan, jak bylo řečeno na jiném místě, dobyl Rodnu, zajal rychtáře Ariscalda a vybral si šest set vybranějších ozbrojených Němců, kteří byli pod pravomocí řečeného rychtáře. Ti dělali Tatarům průvodce a ti náhle dorazili lesy a háji, skalami a srázy do blízkosti města Varadína². A protože to město bylo v Uhrách velmi proslulé, sešli se tam odevšad urození a nesčíslné ženy, jak urozené paní, tak prosté. A ačkoli biskup s některými kanovníky odtud odešel, já jsem tam přece s ostatními zůstal. A protože byl hrad na jedné straně pobořen, dali jsme jej opravit mohutnou hradbou, abychom měli útočiště na hradě, kdybychom nemohli ubránit město. A když jednoho dne náhle přitáhli a mé setrvání ve městě bylo na pochybách, nechtěl jsem vejít na hrad, nýbrž utekl jsem do lesa a tam jsem se dlouho, jak jen jsem mohl, skrýval. Oni však náhle dobyli města a z větší části je vypálili, takže nakonec vně hradeb hradu neponechali vůbec nic; a když nabrali kořist, pobíjeli muže i ženy, malé i velké, na ulicích, v domech i na polích. Nač víc? Nešetřili pohlaví ani věku. Když to vykonali, náhle odtud odtáhli, při odchodu vše pobrali, položili se pět mil daleko od hradu a po mnoho dní se k hradu nikterak nepřiblížili, takže lidé na hradě se domnívali, že odtáhli pro pevnost hradu. Byl totiž opevněn velikými příkopy a dřevěnými věžemi na hradbách a bylo tam mnoho rytířů v brnění, takže když Tataři občas přijeli na výzvědy, uherští rytíři se je snažili tryskem stíhat. A když se po přemnoho dní k hradu nepřiblížovali a mělo se za to, že odtud docela odtáhli, důvěřovali rytíři i ostatní, kdo byli na hradě, tomu odchodu, přemnozí hrad opustili a počali společně obývat domy, které zbyly vně hradu. A tak je za úsvitu Tataři, o nichž nemohli vědět, kde jsou, přepadli a velkou jejich část, která nestačila utéci na hrad, pobili.

A ihned hrad obklíčili, postavili proti nové hradbě sedm praků³ a dnem i nocí z nich nikterak nepřestali metat kameny, dokud nebyla nová hradba docela pobořena; a když byly věže i hradby pobořeny, zaútočili, násilím hrad obsadili a zajali rytíře, kanovníky i jiné, kteří nebyli při dobývání hradu pobiti mečem. Urozené paní, šlechtičny a dívky se chtěly uchýlit do katedrálního chrámu. Tataři si dali od rytířů odevzdat zbraně a nejtvrďšími mukami vynutili na kanovnících vše, co měli. A protože nemohli do katedrálního chrámu hned vniknout, přiložili oheň a spálili chrám i paní i vše, co v chrámu bylo. V jiných kostelích pak páchali na ženách tolik zločinů, že je bezpečnější o tom pomlčet, aby se lidé nenaučili nejhanebnějším věcem. Urození, měšťané, rytíři a kanovníci byli všichni bez jakéhokoli slitování podřezáni venku za městem na poli.

Potom docela vyvrátili hroby svatých, šlapali zločinnýma nohama po ostatcích a roztloukli kadidelnice, kříže, zlaté kalichy, zlaté nádoby a jiné věci určené ke službě u oltáře. Vodili do kostelů muže a ženy pomíchaně a po hanebném zneužití je tam zabíjeli. Když pak bylo vše vyvráceno a z těl mrtvých vycházel nesnesitelný puch, odtáhli odtud a zůstalo jen holé místo. Lidé, kteří se skrývali po okolních lesích, se tam sešli, aby našli něco k jídlu. A když obraceli kameny a těla mrtvých, Tataři se náhle vrátili a z živých, které tam našli, neponechali nikoho naživu. A tak až do konce docházelo denně k novému pobíjení. A když už neměli koho zabíjet, odtáhli odtud nadobro. My pak, kteří jsme se zdržovali v lesích mezi záseky, jsme se v noci dali na útěk k Tomášovu mostu, veliké německé vsi ležící na řece Křiši. Ale Němci nám nikterak nedovolili přejít most, ba přemnozí naléhali, abychom spolu s nimi bránili jejich dobře opevněnou ves; a to se nám velmi nelíbilo. Odbočili jsme tedy k jakémusi ostrovu, který lidé z Agye a Waydy, z Gerotu a z přemnoha jiných okolních vsí silně připravovali proti Tatarům. A protože jsem se neodvažoval jít dál, počal jsem tam na naléhání správce a všech lidí toho místa prodlévat s nimi. Nikdo totiž nemohl na řečený ostrov vstoupit jinudy než jakousi nejužší a tenkou cestou, takže na té cestě byly v délce jedné míle zbudovány tři brány s věžemi a kromě nich

¹Německá ves na řece Křiši; dnešní název se určit nepodařilo.

²Dnešní Oradea v Rumunsku, sídlo biskupství. Rogerius tam byl arcijáhnem; kapitola je jeho vlastní svědectví.

³*Machinae*, metací stroje. Mongolské vojsko je v Evropě používalo běžně a obsluhovali je zpravidla zajatí nebo najatí specialisté.

byly kolem dokola na míli nejpevnější záseky. A když jsem viděl tak opevněné místo, zalíbilo se mi a zůstal jsem. Ale ten ostrov měl tu vlastnost, že vstup dopřával každému, ale návrat odpíral všem. A když jsem tam byl několik dní se svou čeledí, dověděli jsme se od svých zvěďů, že se Tataři blíží. Tajně jsem ostrov opustil, abych se podíval, jak bychom mohli uchránit koně; a najav jednoho průvodce a jednoho služebníka — neboť každý z nás měl tři koně — pospíšili jsme v noci k městu Čanádu, ležícímu na řece Maruši, které bylo od toho místa vzdáleno na osm mil.

A protože jsme jeli celou noc, co koně stačili, dorazili jsme za úsvitu k Čanádu. Ale předchozího dne byl dobyt a zničen Tatary, kteří vstoupili do Uher z druhé strany, a ti kraje zcela obsadili, takže jsme nemohli řeku přejít. A protože byli koně unaveni a lidé z těch krajů se skrývali sem a tam, nemohli jsme se nijak vrátit; a tak jsme museli ten den koně opustit a skrývat se v jakýchsi domcích a jakýchsi jámách. Když konečně nastala noc, počali jsme se ne bez převeliké nesnáze a ve strachu probírat středem Tatarů na původní místo, a s pokořenou pýchou a s hanbou jsme se vrátili na ostrov. A zatímco jsme prodlévali v takovém nebezpečí, utekli z ostrova moji služebníci, kteří venku hlídali koně, i jiní, kteří byli se mnou, a vzali s sebou peníze, které jsem měl, i šaty; na útěku je Tataři našli a pobili mečem, zatímco já jsem s jedním služebníkem zůstal na ostrově takřka nahý. Potom se ihned rozmohly zprávy, že Tataři za úsvitu obsadili řečený Tomášův most, německou ves, a že ty, které si nechťeli ponechat, hrozná, nelítostná ukrutnost krutě podřezala mečem. Když jsem to uslyšel, zježili se mi vlasové na těle⁴, tělo počalo se třást a děsit, jazyk žalostně koktat, neboť jsem viděl, že nastává hrozná chvíle smrti, které se již nelze vyhnout. Očima srdce jsem hleděl na vrahy, tělo vydávalo nejchladnější pot smrti. Viděl jsem i smrtelníky, ustavičně očekávající smrt, jak nedokážou vztáhnout ruce po zbraních, zdvihnout paže, pohnout nohama k obranným místům ani očima pohlédnout na zem.

A nač víc? Viděl jsem lidi z přílišného strachu polomrtvé. A když jsem byl v takovém vytržení, přispělo mi milosrdenství Ježíše Krista: jako jeden z předních jsem svolal lid ostrova, abychom se lépe opevnili. Pod tou záminkou jsem s lidem vyšel z ostrova; vzal jsem s sebou dva chlapce, syny správce a svého hostitele, a jediného služebníka, který mi zůstal, a předstíraje, že jdu dál, ukryl jsem se v lese mezi záseky. Otci těch chlapců jsem vzkázal, že se pro strach nechci na ostrov vracet — a myslel jsem si, že budu-li u sebe držet ukryté jeho syny, bude mi posílat, čeho je třeba. A když se za nejčasnějšího rozbřesku posílala potrava, přitáhli tam Tataři a obklíčili ostrov. A když dali na srozuměnou, že chtějí ostrov dobýt od vody, byl lid ostrova oklamán a obrátil se k obraně oněch stran. Tataři však vtrhli z druhé strany do bran zbavených posádky, dobyli je, vstoupili na ostrov a nenašli nikoho z našich, kdo by vystřelil šíp nebo jim vyšel vstříc na koni či pěšky. Co a jaké, kolik a jak veliké nepravosti a ukrutnosti tam spáchali, to by bylo hrozné nejen vidět, ale lidé by se zděsili i slyšet. A když odtud odnesli kořist, zůstala obnažená těla žen a mužů, některá rozsekaná na kusy, některá celá.

A když se přemnoží z těch, kdo se skrývali, domnívali, že po třetím dni odtáhli, vrátili se na ostrov pro potravu; byli však zaskočeni Tatary, kteří se tam ukryli, a jen nejmenší počet jich unikl. Já jsem pak po lesích žebřal jako uprchlík, ode všech opuštěn, a ten, komu jsem dal mnoho, stěží mi podal almužnu; takže když mě nutnost hladu a žízně příkřeji tiskla, byl jsem nucen vcházet v noci na ostrov a obracet těla mrtvých, abych našel zahrabanou mouku a maso k jídlu nebo něco jiného k snědku; a co jsem v noci nalezl, to jsem odnášel dál do lesů. Ó pohleďte a vizte⁵, jak bídny to byl život! Po desátém nebo dvacátém dni jsem vešel na ostrov obracet těla mrtvých: jaký tam mohl být nářek, jaký tam mohl být puch, jaký tam mohl být strach — povšimněte si. Není, jak se domnívám, člověka, který by se nezděsil, kdyby si vybavil tolikeré druhy muk. Musel jsem hledat jeskyně nebo kopat jámy nebo shánět duté stromy, do nichž bych se mohl uchýlit, neboť oni, jak se zdálo, probíhali houštiny trní, temné háje, hlubiny vod a nejskrytější pustiny a slídili tam jako psi po zajících a kancích. Ty lesy prohledávali měsíc i déle, a protože na těch místech nemohli pobít všechny lid, obrátili se k novému druhu klamu takto.

⁴Job 4,15.

⁵Pláč Jeremiášův 1,12.

Kapitola XXXV

Jak Tataři oklamali ty, kdo se skryli v lesích.

Zajali některé, kdo se skrývali po lesích, a poslali je s tímto vzkazem: kdokoli by se chtěl vzdát na jejich slovo, bude mu dán bezpečný návrat, aby se v určené lhůtě vrátil ke svému. Jejich slovům uvěřili zcela, protože lidé již umírali pro nedostatek potravy; a tak se všichni, kdo zůstali, vrátili do vlastních domů. A protože byly lesy veliké, skrývalo se tam ještě nesčíslné množství lidu, takže země se na tři dny cesty stala zalidněnou; a každá ves si zvolila z Tatarů krále, kterého si přála. Když se to stalo a nastal čas žní, svorně sklídili obilí a shromažďovali je i slámu, seno a jiné do stodol. Tataři a Kumáni spolu pobývali mezi námi, přemnoží z nich to viděli a radovali se a těšili, že otcové vykupují život svými dcerami, manželé manželkami a bratři krásnými sestrami, ponechávající je k libosti oněch; a bylo jim jakousi kratochvílí, když byla žena nebo dcera zprzněna před očima otce či manžela. Ustanovili canesie, to jest správce, kteří by konali spravedlnost a opatrovali jim koně, dobytek, zbraně, dary a potřebné šatstvo.

A tak byl správce, pod nějž jsem patřil, jedním z těch pánů a řídil téměř tisíc vsí; a canesiů bylo na sto. Měli jsme pokoj i trhy a každému se zachovávala spravedlivá spravedlnost. Posílaly se jim nejkrásnější z dívek, ale ti, kdo je přiváděli, si za takový dar odváděli ovce, voly nebo koně. Canesiové se scházeli téměř každý týden. Já jsem k nim často chodíval se svým canesiem, abych viděl jejich život, poznal některé z předních a zvěděl, naskytne-li se nějaká cesta k vysvobození. Jednou dali všichni canesiové rozkaz, aby z určitých vsí přišli muži, ženy i děti s dary před jejich tvář. Nemálo jsme se té zprávy báli, neznajíce vůbec příčinu věci. Zvolil jsem tedy raději jít s canesii k vojsku než zůstat v takové nejistotě ve vsi. Proto jsme zůstali nazí a bosí na hlídání vozů v jakýchsi stanech Uhrů, kteří se již svými skutky stali Tatary. Canesiové šli přijímat dary; a když dary přijali, zavedli všechny, kdo je přinášeli, do jakéhosi údolí, nestoudně je oloupili, obnažili a tam je pobili.

Kapitola XXXVI

Jak se původce tohoto žalozpěvu dostal do rukou Tatarů.

A když se ke mně ty zprávy donesly, poddal jsem se moci jakéhosi Uhra, který se, jak jsem řekl, svými skutky stal Tatarem; a ten mě z veliké milosti ráčil přijmout za svého otroka. A když jsem s ním zůstal několik dní, měl jsem smrt stále před srdcem i před očima. Mezitím jsem viděl nesčíslné Kumány a Tatary, jak se odevšad vracejí s kořistí, s naloženými vozy, s dobyt看, soumary a jiným náčiním. A když jsem se tázal, co to je, bylo mi odpověděno, že jedné noci obklíčili všechny a každou jednotlivou ves, které byly ponechány, a opojili své meče krví pobitých, takže ve všech těch vsích unikli jen velmi nemnozí z těch, kdo se dokázali skrýt v lesích a jeskyních, a kraj zůstal docela zpustošen. Nicméně nespálili ani obilí, ani slámu, ani žádné domy, nýbrž to vše určili k zachování života. Z toho jsem pevně usoudil, že chtějí v těch krajích přezimovat nebo tam zanechat své rodiny, aby v zimě našli domy a potravu pro koně. A to vše jsem se potom dověděl, že je pravda. Neboť ponechali lid načas naživu z opatrnosti, aby svezl obilí a sklídl vinice; ale nechtěli, aby lid snědl, co nashromáždil.

Kapitola XXXVII

O zkáze Nové Vsi a kláštera v Egreši.

Nač víc? Počali postupovat k Orodu a Čanádu, ponechavše mezi nimi Novou Ves, jejíž jméno bylo Perg¹, v níž se shromáždili lidé ze sedmdesáti vsí, a ponechavše klášter Egreš² řádu cisterciáckého, do něhož se jako do opevněného hradu uchýlili rytíři a mnohé urozené paní. A Tataři nechtěli na ta místa udeřit, dokud nebude země kolem dokola docela zpustošena. Občas však někteří přijeli a byli uherskými rytíři zahnáni na veliký kus cesty, takže Uhři pevně věřili, že pro svou moc zůstanou nedotčeni. Konečně, po zpustošení celé té země, shromáždili množství Rusů, Kumánů a uherských zajatců a také několik Tatarů, obklíčili odevšad tu velikou ves a poslali do boje napřed uherské zajatce; a když byli ti do jednoho pobiti, bojovali potom Rusové, Izmaelitě a Kumáni³. Tataři pak stáli vzadu za všemi, smáli se jejich pádu a zkáze, a přemnohé ze svých, kdo z boje couvali, vydávali v jícen mečů; a tak, když oni bojovali dnem i nocí po jeden týden a příkopy byly zasypány, dobyli ves. Rytíře a urozené paní, jichž bylo mnoho venku na poli, postavili na jednu stranu a sedláky na druhou; a když od nich přijali peníze, zbraně, šaty a jiný majetek a některé paní a dívky ponechali naživu a odvedli ke své kratochvíli, pobili všechny ukrutně sekerami a meči. Zůstali jen ti, kdo se náhlým pádem skáceli mezi mrtvé, byli potřísněni cizí krví a dokázali se ukrýt. Ó bolesti, ó nesmírná ukrutnosti a vzteku toho nelidského národa! Neboť kdo by zdravou myslí uvážil porážku tak velikého lidu, mohl by to místo právem nazvat polem krve⁴. Konečně po několika dnech oblehli řečený klášter neboli monastýr Egreš; a když k němu přistavili mnoho praků a ti, kdo byli uvnitř, nemohli odolat, vzdali se jim na milost a na jejich slovo, aby zachovali život. Ale s nimi se stalo totéž co s ostatními — kromě několika mnichů, které ochotně nechali odejít, a kromě některých paní a nejkrásnějších dívek, které si podrželi ke svému zneužívání. Co více? Kdyby se popsal každý jednotlivý boj a přílišné ukrutnosti, které se daly, zděsily by srdce čtenářů a hrozným zvukem by jim zazněly obě uši. Kdyby se takové hrozné zprávy rozšířily po okršlku světa, knížata by uvažovala jinak. Hle, toho léta zničili vesměs všechno až k pomezí Rakous, Čech, Moravy, Polska, Slezska a Kumánie, až k Dunaji.

¹Ves se nepodařilo ztotožnit; ponechává se v podobě předlohy.

²Cisterciácký klášter u Maruše, dnešní Igrış v Rumunsku.

³Izmaelitě jsou muslimové v uherských službách, většinou chórezmského a povolžskobulharského původu; působili jako komorníci, celníci a vojáci.

⁴Skutky 1,19 a Matouš 27,8: pole koupené za Jidášovy peníze.

Kapitola XXXVIII

O lsti, kterou Tataři vymyslili k přechodu Dunaje.

Protože však Ostřihom předčil v Uhrách všechna a každé jednotlivé město, pomýšleli nejvíce na to, aby přešli Dunaj a rozbili tam svůj tábor. A hle, v zimě nastala hojnost sněhu a ledu, takže Dunaj zamrzal¹, což se po mnoho minulých časů nestalo. Ale Uhři ze své strany každý den lámali led a střežili Dunaj, takže na ledě ustavičně docházelo k boji pěších. Když však přišly kruté mrazy, zamrzl celý Dunaj; ale Tataři se nikterak nepokoušeli přejít s koňmi. Povšimněte si tedy, co učinili. Přivedli na břeh Dunaje mnoho koní a dobytka a po tři dny u nich nenechali nikoho na stráž, takže se zdálo, že zvířata chodí bez hlídačů, a nikdo z Tatarů se v těch místech neukazoval. Tehdy Uhři, domnívajíce se, že Tataři odtáhli, náhle přešli a všechna ta zvířata převedli po ledě. Když to Tataři zpozorovali, usoudili, že mohou volně přejít po ledě na koních. A tak se i stalo: přešli jich jedním nápořem tolik, že na této straně Dunaje zaplnili tvář země. Král Kadan pak pospíšil za uherským králem, který se zdržoval ve Slavonii jako ten, kdo neměl žádné pomoci. Ale král o tom věděl napřed a dal se na útěk; a protože nemohl zaujmout přímořské hrady, přepravil se na ostrovy, takže ho ostrovy podržely až do jejich odchodu. Když král Kadan viděl, že ho nemůže dostat, zničil Bosnu a království Rašku² a odtud přešel do Bulharska.

¹Přechod po ledě spadá do zimy 1241/42. Mongolové se stáhli z Uher na konci března 1242.

²Jádro středověkého srbského státu.

Kapitola XXXIX

Jak Tataři zničili Ostřihom.

Druhá část vojska zamířila k řečené Ostřihomi¹; až k ní jich přišlo jen velmi nemnoho, ale položili se opodál a připravili na třicet praků. Ostřihomští se zatím nejpevněji opevnili příkopy, hradbami a dřevěnými věžemi. A byl v tom městě nesčíslný lid, přebohatí měšťané, urození rytíři a paní, které se tam sešly jako k jedinečné záštitě; a jejich pýcha byla tak veliká, že věřili, že mohou odolat celému světu. Hle, jednoho dne Tataři město obklíčili a zajatci, kteří s nimi byli, nanosili tolik otepí větví, že na jedné straně města nad obrovským příkopu zároveň a naráz postavili z otepí vysokou hradbu; a hned za tu hradbu postavili řečených třicet praků, takže dnem i nocí metali kameny na město a na dřevěné věže. A proto nastal ve městě tak veliký zmatek a byli zastřeni takovou mráкотou, že již zapomněli se bránit a týrali se navzájem jako slepí a pomatení. Když pak Tataři zničili dřevěná opevnění, metali praky pytle plné hlíny, aby zasypali příkopy. Ale nikdo z Uhrů ani z jiných se neodvažoval ukázat na okraji příkopu pro kameny a šípy. Uhři pak, Francouzi a Lombardové², kteří byli takřka pány města, viděli, že se nemohou ubránit, a vypálili předměstí i dřevěné domy, jichž bylo mnoho, až k městským palácům. Spálili také v domech nesčíslná sukna a šaty, pobili koně, zlato a stříbro zakopali do země, ukryli vše dobré, co měli, a uchýlili se do paláců, aby se v nich bránili. Ale Tataři zvěděli napřed, že je spáleno vše, čím se mínili obohatit; vzplanuli proti nim velikým hněvem, uzavřeli náhle město kolem dokola dřevěnými zátarasy, aby nikdo neunikl, aniž by prošel ostrým mečem, a potom počali dobývat paláce. A když je rychle dobyli, nevěřím — mám-li přiznat pravdu — že z celého města zůstalo patnáct lidí, kteří by nebyli všichni, uvnitř i venku, ničemně pobiti. Tam opojili své meče krví a z rozpálení, které proti nim pojali, pekli lidi zaživa jako vepře.

¹Esztergom, sídlo arcibiskupství a do tatarského vpádu přední město království.

²Cizí kupecké obce v Ostřihomi; uherská města 13. století měla silnou vrstvu přistěhovalých kupců ze západu.

Kapitola XL

Jak potom Tataři, zničivše téměř celé Uhry, odtáhli domů.

Urozené paní se shromáždily v jednom paláci, vyzdobené, jak jen nejlépe mohly. A když měly být zajaty a zabity, odvolaly se k slyšení u velikého knížete. Všechny, téměř tři sta, byly tedy vyvedeny z města ke knížeti a prosily jako o dar, aby je zachoval naživu pod svou vládou. Ten se rozhněval, že jeho lidé nic nezískali, a nařídil, aby jim byla odebrána kořist a aby byly sřaty; což se ihned stalo. Hrad toho města však dobyt nebyl; byl na něm župan Šimon Španěl s mnoha střelci z kuší a zdatně se bránil. A když přitáhli ke Stoličnému Bělehradu, který je obklopen močály, nemohli ho obsadit, protože zrovna tál sníh a led.

A když dobývali hrad svatého Martina v Panonii¹ a opat se zdatně bránil, byli náhle odvoláni, takže jen tato tři místa zůstala v oněch krajích nedobyta. A měli v rukou zemi na onom i na tomto břehu Dunaje; ale na tomto břehu nebyla tak do základů zpustošena, protože tam nerozbili své stany, nýbrž cestou svorně zničili, cokoli našli. Když jsem tedy uslyšel zprávy, že Tataři pohrdli dobýváním Německa, přemnoho jsem toho želel, protože jsem se domníval, že bych tam unikl rukám vrahů — a nemálo jsem se zaradoval, protože se tím odvracela záhuba křesťanů. Ale z rozkazu předních králů jsme počali ustupovat zpustošenou zemí s vozy naloženými kořistí a zbrojí, se stády soumarů a dobytka, a krok za krokem prohledávat skryše a temné houštiny, aby se při návratu našlo to, co se při postupu nenašlo. A tak jsme ustupující zvolna došli za lesy, kde zůstalo množství lidu, a bylo tam po jejich průchodu připraveno přemnoho opevnění. A co dál? Kromě některých hradů obsadili zemi docela a postupující zanechali ji zpustošenou a prázdnou. A když již vycházeli z Uher, počali vstupovat do Kumánie. Nedovolovali už jako dříve, aby se pro zajatce zabíjel dobytek bez výběru, nýbrž dávali jim jen vnitřnosti, nohy a hlavy zvířat. Tehdy jsme počali uvažovat — a i tlumočníci to říkali — že až vyjdeme z Uher, vydají nás všechny v jícen mečů. A když jsem již neměl žádnou důvěru v život a hrozná a krutá smrt stála ve dveřích, usoudil jsem, že je lépe zemřít tam než se cestou dál trýznit ustavičným hryzením.

A tak jsem opustil veřejnou cestu, předstíral, že jdu za přirozenou potřebou, a spěšnými kroky jsem s jediným služebníkem pospíšil do houštiny; vklouzl jsem do výmolu jakéhosi potůčku a dal se příkrýt větvemi a listím. A můj služebník se ukryl dále, aby nenadálé nalezení jednoho nezpůsobilo truchlivé zajetí druhého. A tak jsme leželi dva celé dny, nezdviháje hlavu, jako v hrobech, a slyšeli jejich hrozný hlasy, když docela blízko procházeli houštinou po zbloudilých stopách dobytka a častokrát volali na zajatce, kteří se skrývali. A protože jsme již nedokázali déle svírat uzlem mlčení v závorách srdce nejspravedlivější žádost hladu a úzkostnou touhu po jídle, zdvihli jsme hlavy a plazili se po zemi rukama i nohama jako hadi. Konečně jsme se sešli a slabým a tlumeným hlasem jsme počali střídavě otvírat truchlivé stíženosti na dotěrný hlad a sténáním a pláčem vykládat, že zemřít mečem by bylo menší záhubou než takto rozpojovat spoje údů a jednotu těla a duše. A když jsme vedli takové zbožné řeči, objevil se jeden člověk; a jakmile se k němu napjalo ostří našich očí, dali jsme se na bázlivý útěk a neodvraceli jsme při útěku zrak, abychom viděli, zda nám může běžet v čele, nebo zda nás, prchající, bude následovat.

Ale viděli jsme, že on neméně přejímá úlohu předběžce; domníval se totiž, že naše přesilná moc mu stranou strojí léčku. A protože společný pozorovatel ukazoval a potvrzoval, že uprchlíci hledí na uprchlíka a že u nich není žádné nošení zbraní, zastavili jsme se a volali jeden druhého pokyvy a znameními. A když dal jeden druhému o sobě vědět, rozvažující dlouhými a zbožnými řečmi rozhodli jsme se, co máme činit. Ale byli jsme úzkostně mučeni dvojí tísňí, totiž prokletým hladem a strachem ze smrti, takže se zdálo, že docela pozbýváme světla očí. Neboť jsme nedokázali polykat šťávu lesních bylin ani ty byliny žvýkat, jak činí zvířata. A ačkoli nás tak veliký hlad tiskl a hrozil osten úděsné smrti, přece nám důvěra v život poskytovala oporu a naděje na únik dodávala sílu.

¹Benediktinské arciepiškopství zasvěcené svatému Martinu, dnešní Pannonhalma.

A tak jsme nabrali důvěru, posilnění v Pánu, došli dychtivě až na kraj lesa, vylezli na vysoký strom a spatřili zemi zpustošenou Tatary, kterou při příchodu nezničili. Ó bolesti! Počali jsme procházet zemí vylištěnou a prázdnou, kterou cestou zanechali zpustošenou. Zvonice kostelů nám totiž byly od místa k místu znameními, která nás vedla, a ony samy nám naznačovaly cestu dosti hroznou. Neboť cesty a stezky zpustly a byly docela zarostlé bylinami a trnám. Pór, cibule a česnek², které zbyly v zahradách sedláků, když se daly najít, nosili mi je jako největší lahůdku; ostatní se živili slézem a kořeny bolehlavu. Tím se naplňovala hladová břicha a v bezkrevném těle se křísil životní duch. Unaveným se nedostávalo odpočinku, neboť jsme v noci odpočívali bez střechy a bez přikrývky, čím bychom si zakryli hlavu. Konečně stěží osmého dne po odchodu z lesa jsme přišli k městu Bělehradu³, v němž nebylo lze nalézt nic kromě kostí a hlav pobitých a kromě pobořených a podkopaných zdí kostelů a paláců, které poskvřnilo přílišné prolití křesťanské krve. A ačkoli země neukazovala nevinnou krev, kterou opilá vsákla, ukazovaly se kameny dosud zbarvené růžovou krví, a po nich se nedál rychlý průchod bez ustavičného sténání a hořkých vzdechů. A byla tam deset mil odtud u lesa ves, která se obecnou řečí nazývá Frata⁴, a uvnitř lesa čtyři míle daleko podivuhodná a vysoká hora, na jejímž vrcholu byl usazen hrozný kámen a skála. Uteklo se tam veliké množství mužů i žen, kteří nás vlídně a s pláčem přijali a vyptávali se nás na naše nebezpečství; to vše jsme jim nedokázali vyličit několika slovy. Konečně nám nabídli černý chléb upečený z mouky a z rozdrčené dubové kůry; ale jeho sladkost se nám zdála lahodnější nad pečivo z bělné mouky, které jsme kdy jedli. Zůstali jsme tam tedy jeden měsíc a neodvážili jsme se odejít, nýbrž posílali jsme stále zvědy z čipernějších lidí, aby viděli a zvěděli, zda ještě nějaká část Tatarů zůstala v Uhrách, nebo zda se, poučení jako dříve klamným uměním, nevracejí, aby pochytili zbytky, které unikly útekem.

A ačkoli jsme častokrát, donuceni nutností shánět potravu, vyhledávali kdysi obydlená místa, nikdy nebylo naše přebývání bezpečné, dokud král Béla nepřišel do Uher od moře — podporován mnoha oddíly rytířů od křižovníků z ostrova Rhodu⁵ a od pánů Frankopanů⁶ a zpraven předtím Uhry o odchodu Tatarů. Napsal jsem tedy toto Vaší Otcovské Milosti bez příměsí lži, aby táž Vaše Otcovská Milost, která zná kolo mého zdaru, poznala i podstatu protivenství a nebezpečství. Buď zdráva Vaše Otcovská Milost.

²Numeri 11,5, reptání Izraele na poušti po egyptské stravě.

³Jiné město než Stoličný Bělehrad ze začátku této kapitoly. Autor je v tu chvíli v Sedmihradsku u vsi Fraty, jde tedy o Bělehrad sedmihradský, dnešní Albu Iulii.

⁴Maďarsky Magyar-Fráta, dnes Frata v rumunské župě Kluž.

⁵Anachronismus: johanité drželi Rhodos až od roku 1310, roku 1242 sídlili v Akkonu. Buď pozdější vsuvka opisovače, nebo autorův omyl.

⁶Chorvatský velmožský rod z Krku, opora Bély IV. za jeho útěku k moři.